

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Asanace nevyužívaných sakrálních staveb na Starém Městě pražském

Vybrané kláštery v místech paměti

Redevelopment of unused sacral buildings in the Old Town of Prague

Selected monasteries in „sites of memory“

Tereza Sanetníková

Vedoucí práce: Mgr. Dušan Foltýn

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání a základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Asanace nevyužívaných sakrálních staveb na Starém Městě pražském vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. července 2017

.....

podpis

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Dušanu Foltýnovi za podporu a odborné vedení.

ANOTACE

Bakalářská práce je věnována sakrálním objektům na Starém Městě pražském, které byly zrušeny v důsledku josefínských reforem, a to konkrétně 3 klášterním komplexům - sv. Kříže Většího, sv. Salvátora a sv. Michala. Analýzou pramenů a literatury těchto objektů se práce snaží vystihnout místa paměti církevního a urbanistického vývoje Prahy, především ve spojitosti s pražskou asanací. Hlavní otázkou, kterou si práce klade, je jakým způsobem asanace změnila vnímání budov, které se po josefínských reformách změnily ve sklady, chlévy a chudinské byty.

KLÍČOVÁ SLOVA

kláštery, josefínské reformy, pražská asanace, místa paměti

ANNOTATION

The Bachelor thesis is concerned with the sacral objects of the Prague Old Town, which were in consequent of Joseph II's reforms abolished. For this study were choosed three monasteries – namely St. Cross the Greater, St. Salvatore and St. Michael. By historical research of these objects this thesis seeks to characterise „sites of memory“ of church and urban development of Prague, primarily in connection with Prague redevelopment. The main question of this thesis is, how the redevelopment changed the perception of the above-mentioned buildings, which have been changed into warehouse, stables and apartments for the poorest.

KEY WORDS

monasteries, Joseph II's reforms, redevelopment of Prague, „sites of memory“

Obsah

1. Úvod	6
2. Metodologie a myšlenkové zdroje práce	9
3. Rozbor pramenů a dobové literatury	14
4. Přerod Prahy z barokního do moderního města.....	19
5. Klášter sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském.....	25
5.1. Vznik kláštera a historie řádu až do začátku 17. století.....	25
5.2. Návrat cyriaků do Čech a obnova kláštera	27
5.3. Osudy konventu od zrušení až k asanaci	30
6. Kostel sv. Salvátora a paulánský klášter	34
6.1. Vznik kostela sv. Salvátora a počátky paulánského kláštera.....	34
6.2. Zrušení kláštera, vznik a rozvoj mincovny.....	36
6.3. Osudy budov od zrušení mincovny	39
7. Klášter servitů s kostelem sv. Archanděla Michaela.....	42
7.1. Dějiny kostela sv. Michala až do založení kláštera	42
7.2. Vznik kláštera servitů a jeho vývoj až do zrušení	44
7.3. Zánik kláštera a pozdější historie budov	46
8. Závěr.....	48
9. Seznam pramenů a literatury	51
10. Seznam příloh.....	56

1. Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila problematiku sakrálních objektů na Starém Městě pražském zrušených v důsledku josefínských reforem, konkrétně klášterních komplexů. Tento fenomén v sobě skýtá několik vzájemně se prolínajících otázek, týkajících se historického vývoje Prahy, jako příkladně změn společenské skladby, národnostního stýkání a potýkání, hospodářského vývoje nebo urbánní architektury. Jelikož možnosti bakalářské práce jsou v tomto směru limitovány, zvolila jsem jako svou výchozí pozici své analýzy perspektivu zaniklých klášterů jako míst paměti (viz. druhá kapitola). Vybrala jsem si přitom kláštery u sv. Kříže Většího, sv. Salvátora a sv. Michala (nebo též sv. Archanděla Michaela). V tomto směru nemohu ponechat stranou ani vlastní zájem o téma, jelikož jsem dlouhé roky vyrůstala na Starém Městě, vnímám svou autorskou pozici do jisté míry i jako aktéra, jenž rovněž osobitým způsobem prožívá proměnu rázu Prahy jako svébytného celku.

Asanaci zmiňovanou v názvu práce nepojímám doslova ve smyslu pozitivistického bádání po architektonických a urbanistických změnách daných objektů, ale jako hlavní bod v historii objektů, který mění jejich vnímání společností. Práce si klade za hlavní úkol, pomocí zmapování historie tří vybraných nevyužívaných sakrálních objektů, potvrdit či vyvrátit tezi, že období pražské asanace navrátilo těmto místům zpátky jejich status svatostánku, poté co byly po dlouhé roky využívány jako sklady, chlévy či nuzné chudinské byty. Takových sakrálních objektů na Starém Městě pražském zrušených v období josefínských reforem můžeme napočítat dohromady devatenáct. Najdeme mezi nimi budovy, které jsou dnes opět využívány ke svým původním účelům, z nichž jmenujme například kostel sv. Martina ve zdi. Některé objekty se nám sice částečně nebo téměř úplně zachovaly ve své původní podobě, ale dnes nejsou k sakrálním účelům používány (např. klášter sv. Anny, sv. Anežky). Jiná místa zmizela v průběhu 19. a na počátku 20. století (např. sv. Linhart, sv. Valentin).

Pro tuto práci jsem zvolila jako ukázkou objekty, ze všech těchto skupin. Prvním sakrálním objektem, jak již bylo zmíněno, je zaniklý cyriacký klášter sv. Kříže Většího, na jehož místech bychom dnes našli ZŠ nám. Curieových. Tento objekt mě zaujal svým významem v utváření svatojánského kultu, jenž se výrazně otiskl do života Prahy ve formě slavných svatojánských slavností. Kostel i budovy kláštera úplně zanikly na konci 19. století. Druhým vybraným objektem je kostel sv. Salvátora, při němž stával zaniklý

paulánský klášter. Sv. Salvátor je tedy objektem, který se nám zachoval jen částečně. Samotný kostel je opět využíván ke svým účelům a zachovala se také budova stojící na Staroměstském náměstí, zbytek budov byl ale zbourán. Prostory po zrušení kláštera před jeho zbouráním byly po určité období využity pro významnou státní instituci – mincovnu. Třetím a posledním objektem, kterému se má bakalářská práce věnuje je kostel sv. Michala (též Archanděla Michaela) s budovami bývalého kláštera servitů. Na základě těchto rozdílů si pokládám také otázku zda, a jak se tyto rozdíly promítly do míst paměti.

Ve své práci čerpám jak z archivních pramenů, tak odborné literatury, přičemž pro zachycení dobových představ o prostoru Starého Města, zpracovávám i práce popularizačního charakteru. Archivní materiály byly čerpány z Archivu pražského arcibiskupství uloženého v Národním archivu. Některé obrazové přílohy jsou pro změnu čerpány z digitalizovaných materiálů Archivu hlavního města Prahy nebo Virtuální mapové sbírky. Díky materiálům z Virtuální mapové sbírky¹ jsem mohla porovnat plány z 18. a 19. století a zmapovat tak obecný vývoj na pozemcích, kde objekty stály či dodnes ve změněné podobě stojí, jak mapa vykládá jejich tehdejší využití, atd. U map jako pramene poznání vycházím z tezí rozebíraných v následující kapitole.

Z dlouhého seznamu literatury, která mi byla pomocí při psaní této práce, musím zmínit monumentální dílo archeologů Dobroslava Líbala a Jana Muka s názvem *Staré Město pražské*, jež mi pomohlo v zorientování se v oblastech architektury a urbanizace vybraných míst a to následně využít k lepšímu popisu podoby těchto sakrálních objektů a jejich působení v rámci genia loci celého města. Neméně významnou knihou pro mne též byla kniha Antonína Novotného s názvem *U staropražských cyriaků, čili, Kronika zaniklého kláštera 1256-1925*, která mě nadchla pro výběr právě cyriackého kláštera a zároveň mě nasměrovala k rozhodnutí věnovat se historii vybraných objektů metodou Míst paměti. Čímž se dostávám k třetí knize významné pro tuto práci, kterou je sborník s názvem *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, a v něm především články historika Milana Hlavačky, pro mne velice inspirativní texty, na základě jejichž myšlenek je vytvořen rámeček této práce. Z literatury věnující se vývoji a historii Prahy bych mohla jmenovat velké množství knih. Nejpodstatnějšími pro moji práci byla díla z 19. a počátku dvacátého století, která blíže popisují v kapitole č. 3.

¹ Virtuální mapová sbírka vznikla v rámci projektu s názvem Kartografické zdroje jako kulturní dědictví financovaným Ministerstvem kultury. Cílem tohoto projektu bylo navrhnout a ověřit nové postupy digitalizace a zpřístupňování kartografických děl ve webových aplikacích tak, aby bylo možno je lépe využít pro rekonstrukci historické krajiny a sídelních struktur. Více viz. <http://www.chartae-antiquae.cz>

Cílem této práce je tedy zobrazení fenoménu zrušených klášterů v širším kontextu proměn vyobrazení Starého Města v paměti Pražanů. Josefínská reforma, coby přímý zásah do symbolické role barokního vědění, a pražská asanace, jako radikální přeměna města do jeho moderní podoby, jsou dva významné body v dějinách Prahy, z nichž první zmiňovaný byl příčinou proměny vnímání těchto sakrálních prostorů ve významu jejich užívání. Mojí snahou bylo tedy ukázat tento stav po josefínských reformách a následnou změnu, kterou zapříčinila asanace Prahy. Právě za jednu z hlavních nosných tezí tedy chápu symbolický rozpor mezi modernitou a tradicí, která se projevuje i v zobrazení nejen zde popisovaných zaniklých klášterů, ale i zbylých míst nabývajících role místa paměti. Tyto své teoretické předpoklady více rozebírám v následující kapitole.

2. Metodologie a myšlenkové zdroje práce

Práce přistupuje ke zjištěným poznatkům se zájmem o metodu „Míst paměti“, inspirována především zakladatelem tohoto přístupu Pierrem Norou² a jedním z jeho následovníků Francois Étienne. Místo paměti popisuje právě Étienne jako „*jakoukoli významovou jednotku materiálního či nemateriálního rázu, z níž vůle lidí nebo působení času učinily symbolický prvek dědictví paměti určité komunity*“.³ U této metody je třeba rozlišit samotné reálné pamětní místo (v našem případě bývalé staroměstské kláštery) a místo paměti, tedy zachování a předávání (tradice) informací nebo lépe vzpomínek těchto pamětních míst.

Milan Hlavačka ve svém článku ve sborníku *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace* tuto definici míst paměti interpretuje, tím způsobem, že píše: „*S kulturní a duchovní dimenzí krajiny je úzce svázaná paměť či identita, kterou můžeme popsat jako komplex symbolů, významů a také vlastnických vztahů svázaných s konkrétní krajinou a uchovávaných v kolektivní paměti jejich uživatelů či jenom návštěvníků.*“⁴ Toto nás vede k zamyšlení nad proměnou významu vybraných budov pro obyvatele Starého Města a především vliv změn majitele objektů na místa paměti. U bývalých klášterů můžeme ukázat právě tu změnu z objektu užívaného pro svůj účel v symbol. Před josefínským rušením klášterů jsou objekty jedním z nejviditelnějších symbolů barokní zbožnosti a moci katolické církve. Následně opuštěné klášterní budovy jsou symboly josefínských reforem samých. Po asanaci Starého Města se opět jejich význam mění a tvoří romantický obraz staré Prahy před bouráním. Místní k nim vztahují stesk po podobě předasanační Prahy a snaží se o jejich zachování či obnovu jako tomu bylo např. u kostela sv. Martina ve zdi. V průběhu prvních desetiletí 20. století se v důsledku výměny obyvatelstva tento přístup lehce mění a z bývalých klášterů se stávají symboly zaniklého tajemna, jež uchovávají Starému Městu jeho genia loci tak, jak ho popisuje norský historik Norberg-Schulz.

Myšlenky Norberga-Schulze jsou pro tuto práci další stěžejní inspirací, jež osobitým způsobem doplňuje představu zaniklých klášterů jako míst paměti. Jeho kniha

² Základní Norovo dílo věnované metodě Míst paměti: NORA, Pierre, ed. *Les lieux de mémoire*. Paris: Gallimard, 1992. Bibliothèque illustrée des histoires.

³ ÉTIENNE, Francois. Místa paměti. Lieux de mémoire. Erinnerungsorte. *Český časopis historický*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, 107(3), str. 559.

⁴ HLAVAČKA, Milan. Ztráta historické paměti v důsledku umělého přejmenování krajiny. In: HLAVAČKA, Milan, Antoine MARÈS a Magdaléna POKORNÁ. *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav, 2011, str. 532.

Genius Loci rozšiřuje vnímání námi sledovaných pamětních míst o fenomenologické vnímání architektury. Vychází totiž z Heideggerových esejí o jazyku a estetice, kde se Heidegger věnuje pojmu „bydlení“. Místo, které si člověk volí ke svému životu, tedy „bydlení“, je totiž dle Norberga-Schulze synonymem pro „existenciální oporu“. „Člověk bydlí, pokud se může orientovat ve svém prostředí a identifikovat se s ním, či krátce řečeno, jestliže zakouší své prostředí jako významuplné,“ nacházíme v předmluvě *Genia Loci*.⁵ Právě potřeba člověka identifikovat se s místem nám koresponduje s metodou zkoumání míst paměti, kdy Pražané vnímají a žijí své město jako krajinný a architektonický svět, jenž se jim vrývá do paměti prostřednictvím jejich vlastního bytí.

Genius loci Prahy, na kterém se ve velkém měřítku podílí právě architektura a zvláště pak architektura sakrálního charakteru, je dán kombinováním horizontálních a vertikálních rovin. Těžká a masivní přízemí budov podpořená navíc různými podloubími a průchody jsou na Starém Městě v kontrastu s vertikálitou věží a věžiček kostelů a chrámů, jež jsou příčinou označení Prahy za Město stověžaté. Horizontální uspořádání města v člověku vyvolává pocit, že je „na dně“ prostorů, které ho naplňují tajemnem, ale zároveň poskytují pocit ochrany a bezpečí. Na druhé straně vertikální pohyb věží pozvedá náš pohled k nebesům. Výsledkem tedy je, jak píše Norberg-Schulz, že „*tajemství země nachází svůj protějšek v touze po nebi*“.⁶ „Touha po nebi“, kterou v nás architektura Starého Města vzbuzuje, je dle Norberga-Schulze dvojznačná. V prvním významu se jedná o pozemsky smyslový charakter města. Druhý význam je touha duchovní. Pražskou architekturu lze tedy chápat jako dichotomii těla a ducha a plně se v ní odráží církevní historie Prahy.⁷

Prostředí Starého Města s jeho starousedlíky a rodilými místními nám tak poskytuje ideální podmínky k tázání, zda a jakým způsobem se v paměti této komunity udržuje vědomí historicky významných míst, jejichž lesk a sláva zanikly okolo či v průběhu 19. století. Díky barokním spisům vzniklým v období před josefínskými reformami, se nám zachovaly jak podrobně zachycené dějiny zmiňovaných sakrálních objektů, tak způsob nazírání na ně v období největšího rozkvětu těsně před jejich koncem. To následně můžeme komparovat s naučnou literaturou 19. století vyjadřující zachycení dějin těchto

⁵ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Přeložil Petr KRATOCHVÍL, přeložil Pavel HALÍK. Praha: Dokořán, 2010. str. 5.

⁶ Norberg-Schulz, str. 81.

⁷ Norberg-Schulz, str. 108.

míst v paměti Pražanů před asanací a následný význam asanace těchto objektů na proměnu paměti místních.

Výše zmíněné zdroje poznání zachovávají paměť v ukázce přístupu společnosti k daným objektům. Rozhodnutí sestavit dějiny pamětních míst z těchto míst paměti nám tak pomáhá vytvořit syntézu historie těchto objektů, díky které lze vysvětlit zachování těchto budov v paměti dnešního obyvatelstva Starého Města, přístup místních k těmto budovám a tím ukázat jejich význam.

Dalším zdrojem poznání jsou v této práci také staré mapy. I mapa může být nositelem paměti, jelikož „*Mapa stejně jako místa paměti, má svou funkci v procesu hledání identity jednotlivce i kolektivu. Z perspektivy přítomnosti a s vyhlídkou na budoucnost může být pomocí (historické) mapy rovněž konstruována minulost,*“ jak píše historik Mirek Němec.⁸ Tato charakteristika odpovídá obecně místům paměti, která jsou nestálá, podléhají změnám a jsou přepisována. Naproti tomu mapa však být přepisována nemůže, ale musí vždy vzniknout nová. Vznikem nové mapy se nám zároveň změní interpretace výkladu mapy předcházející, čímž se z pouhého média stává sama místem paměti. Stejného vysvětlení by se dostalo též využití dobových fotografií a především pohlednic, kterých práce také využívá.

Náš přístup k dějinám vybraných klášterů tedy není obvyklým způsobem popisu skutečnosti, ale snahou o porozumění jejich historii s ohledem na proměnu jejich významu v průběhu času. Vymaníme se tedy sklonu rozumu „*eliminovat ze všech představ skutečnosti kontinuitu [...] a projektovat do našeho chápání to, co trvá, prostorové modely.*“ (H. Bergson)⁹ Tento způsob nám totiž ukazuje ještě další příběh, který by jinak zůstal skryt za pouhým objektivním popisem složeným z jasně verifikovatelných informací, čímž by sledování jejich historie ztratilo jeden ze svých podstatných významů.

Staroměstský genius loci se tak projevuje u Franze Kafky, kde jej vnímáme ztvárněný jako pozadí jeho obrazů a postav, nebo v románu Gustava Meyrinka Golem, u něhož zase nalézáme mnoho alegorických výjevů, představujících Staré Město jako nositele kontinuity mystické minulosti v kontextu problémů identifikace s jeho novou podobou. V poslední

⁸ NĚMEC, Mirek. Mapa jako místo paměti. in *Místa paměti česko-německého soužití: sborník příspěvků z konference pracovní skupiny Česko-německého diskusního fóra Místa paměti v Chebu 5.6.2010 = Erinnerungsorte des deutsch-tschechischen Zusammenlebens : Sammelband mit Beiträgen zur Konferenz der Arbeitsgruppe des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums Erinnerungsorte in Cheb 5.6.2011*. Praha: Antikomplex pro Collegium Bohemicum, 2011. str. 38.

⁹ In: PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha, 1992. str. 42.

kapitole hlavní hrdina procitá ze snu, který se odehrával o 33 let dříve a snaží se zjistit informace o místech a událostech z doby jeho snu, tedy z doby před asanací. Samotnou ničivou událost, jíž ztělesňuje akt bourání starého města, popisuje asi vůbec nejvýstižněji:

„Všude byly barikády z dlažby. Na nich svítily červené lucerny. Ve svitu loučí pracoval krumpáči a lopatami dav dělníků. Cestu zatarasily haldy sutiny a úlomků zdí. Když jsem lezl okolo nich, zapadl jsem až po kolena. Vždyť to musí být Hahnova ulice! S námahou jsem se zorientoval. Kolem mě nebylo nic než ruiny. Cožpak už nestál dům, ve kterém jsem předtím bydlel? [...] Tam nahoře, to musel být můj byt – poznal jsem ho podle toho, jak byly vymalované stěny. Zbýval z něj už jen kousek. A na něj navazoval Savioliho ateliér. Náhle jsem měl prázdné srdce.“¹⁰ Zjišťuje, že nikdo přesně nic neví. Z povídaček a drbů místních v kavárně, kteří mají předasanační historii míst předávanou třeba uvnitř rodiny (např. převozník Čamrda), nakonec poskládá dostatek informací k tomu, aby našel osobu a místo, jež hledá.¹¹

Podobné promítnutí genia loci můžeme zaznamenat už u Svatopluka Čecha v jeho knize *Nový epochální výlet pana Broučka tentokrát do patnáctého století* z roku 1888. Zde se můžeme setkat s popisem středověké Prahy, který nám však více než nápadně připomíná podobu města v době vzniku tohoto díla.

„Viděl domy rozmanité velikosti a podoby, některé i zpola dřevěné, s nemotornými širokými nebo nevidaně špičatými střechami, plno rozmanitých výstupků, arkýřů svižkami a divnými kamenickými ozdobami, pavlačí kamenných i dřevěných, otevřených i krytých chodeb, někde vedoucích vysoko od domu k domu jako vzdušný most, [...] Přesto vmyslel se bezděky do té nemožné situace a pravil si, kdyby tohle skutečně byla dávná Praha, že by se v ní snad přece musel vyznati, poněvadž zajisté alespoň náměstí a hlavní ulice měly tutéž polohu jako nyní. Prohlédl si bedlivěji okolí. Stál u malého nárožního domku při vchodu do křivé uličky; avšak po nápisu nebylo ani stopy.“¹² Jako orientační bod nakonec pan Brouček použil kostel sv. Jakuba a Týnský chrám a orientaci podle sakrálních staveb si drží dlouhou část knihy, což nám příkladně ukazuje význam sakrálních staveb jako orientačních bodů v městském prostředí.

¹⁰ MEYRINK, Gustav. *Golem*. Přeložil Jiří MLÍKOVSKÝ. Praha: Československý spisovatel, 2010. str. 247

¹¹ Meyrink, str. 259-264.

¹² ČECH, Svatopluk. *Nový epochální výlet pana Broučka tentokrát do patnáctého století*. 2. vydání. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1955, str. 42-43.

Tuto vlnu v rámci literatury můžeme sledovat až do čtyřicátých let 20. století. Nejznámějším příkladem, který patří právě mezi díla, která tuto éru ukončují, je Záhada hlavolamu od Jaroslava Foglara. Příběh na pokračování vycházel v rozmezí let 1940-1941 v časopise Mladý hlasatel a je velmi populární dodnes. Ačkoliv zde není přímo řečeno, že popis patří Starému Městu pražskému, je zřejmé, že bájná Stínadla mají svůj původ v oblasti od kostelů sv. Haštala a sv. Jakuba směrem do vnitra Starého Města. „*Široké, nové ulicese zvolna úžily a jejich vzhled se měnil. Hoši přicházeli do starších částí města. Tady někde je již tržnice, pak přijde ještě Rozdělovací třída, po ní jezdí tramvaj – a za touto poslední živou a širokou ulicí už je bludiště uliček, zákoutí, krytých průchodů, dvorků a tichých náměstíček. To jsou Stínadla!*“¹³ Mystika sakrálních staveb, které v knize hrají významnou roli, udává geniu loci Stínadel stejný ráz jako Praze.

¹³ FOGLAR, Jaroslav. *Záhada hlavolamu*. Praha: Odeon, 1990, str. 31.

3. Rozbor pramenů a dobové literatury

Jelikož není v možnostech bakalářské práce provést komplexní pramennou analýzu ke všem třem popisovaným sakrálním objektům, přistoupila jsem k reprezentativnímu výběru. Tento výběr dále pracovně dělím do třech kategorií, které ve vzájemném srovnání vytváří souvislý pohled na dějiny vybraných zrušených klášterů s ohledem na místa paměti. První kategorií jsou barokní spisy, jež z většiny pocházejí od autorů, již byli buďto přímo řeholníky v daných kláštorech, nebo se jednalo o kněze z blízkých kostelů. Druhou pak tvoří populárně naučná literatura 19. století zabývající se Prahou, jejími památkami, příběhy a zajímavostmi a nakonec třetí kategorie, do níž bylo zahrnuto širší spektrum pramenů převážně obrazového materiálu v podobě historických map, pohlednic a fotografií Prahy.

Jak již bylo zmíněno, první část pramenů se týká historických textů z pera barokních církevních představitelů, majících přímý vztah k popisované instituci. V případě křížovníků s červeným srdcem se jedná o knihu *Thesaurus Triplex in Regulari, ac Parochiali Ecclesia Sanctae Crucis Majoris, Ordinis canonici crucigerorum cum rubeo corde, de poenitentia, beatorum Martyrum Vetero-Pragae. Coelestium Gramatiarum Donis Locuples Jam pridem coelo volente inventus, nunc vero historico calamo Fidelibus indicatus*, jejímž autorem je Jan Karel Rohn, křížovník, který také vytvořil velký latinský slovník. Tato kniha mapuje celý vývoj kláštera od jeho vzniku až po rok 1756 a s největší pravděpodobností z ní čerpal většinu informací také historik Antonín Novotný ve své knize *U staropražských cyriaků*. Rohnovo *Thesaurus triplex* sleduje dějiny kostela a kláštera sv. Kříže Většího ve třech traktátech. První je věnován soše Panny Marie sedmibolestné a jsou zde popisovány nejstarší dějiny kostela a kláštera. Důležité je zmínit, že samotná socha zaujímá ve vyprávění místo na stejné úrovni jako celý klášterní objekt ale také celý řád křížovníků s červeným srdcem. Druhý traktát se věnuje historii sochy Ježíše na kříži a z dějin kláštera a řádu se zde už příliš nedozvíme. Třetí traktát je věnován kultu sv. Jana Nepomuckého, se kterým byl tento objekt přímo spojen.

Roku 1772 vydal srovnatelnou knihu Václav Fortunát Durych avšak o kostele sv. Salvátora a paulánském klášteře. Kniha, která nese název *De Originibus Templi Salvatoris et Monasterii fratrum minorum S. F. Veteris Pragae*, se věnuje dějinám od vzniku kostela sv. Salvátora a mapuje období zbytku 17. století. Není to dílo tak rozsáhlé jako Rohnovo *Thesaurus triplex* a první kapitola věnující se vzniku kostela, kdy ještě patřil

luteránům, je pojata velmi stručně. Za to následující kapitoly jsou velmi rozvitě a Durych se v nich vrací i ke vzniku řádu. Zajímavým způsobem popisuje okolnosti dění v Praze za třicetileté války, což by samotné stálo za samostatnou práci. I Durychovo dílo nám svým přístupem podává zprávu o místech paměti na konci 18. století.

Posledním barokním pramenem použitým v této práci je *Prodomus Gloriam Pragensem* z roku 1723. Autorem latinské publikace je týnský farář J. F. Hammerschmidt. Jedná se o spis zahrnující v jednotlivých kapitolách historii kostelů a klášterů všech pražských měst. Kniha je pro dějiny církevních objektů v Praze výborným pomocníkem, jelikož se nám v archivech mnoha klášterů dochovaly spisy k úpravám a konzultacím jeho práce. Některé kláštery tedy zřejmě zasahovaly do procesu jeho psaní. Příkladem mohou uvést paulánský klášter, kde lze najít korespondence k této knize mezi klášterem a Hammerschmidtem více.¹⁴

Druhá část, již tvoří díla 19. a počátku 20. století, poskytuje obraz uchování a změny míst symbolického výrazu vybraných objektů. Tato literatura se často pohybuje na pomezí odborných a popularizačních prací. Populárně naučná literatura 19. století, zabývající se Prahou, jejími památkami, příběhy a zajímavostmi, má různé podoby. Častou formou je vyprávění dějin objektů v rámci sestavené procházky Starým Městem. Nejlepším příkladem nám jsou Heroldovy *Malebné cesty po Praze* z roku 1866. Jedná se o album akvarelových vedut s doprovodnými statěmi. Čtenář prochází jednotlivými ulicemi celého Starého Města a dozvídá se o historii objektů v daných místech. *Malebné cesty* po Praze jsou ideální ukázkou dobové reflexe vybraných klášterů, jelikož díky barvitosti svého vyprávění dokonale vykreslují symbolickou rovinu těchto míst v mentalitě Pražanů před asanací.

Jinou knihou srovnatelného charakteru je *Diplomatische Geschichte der aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen in könig hauptstadt* od autorů J. Zimmermanna a A. T. Glückseliga z roku 1837. Tato kniha měla ve své době charakter odborné práce a dodnes je hodnotným zdrojem informací pro dějiny Prahy, nicméně text občas předkládá historicky problematická sdělení, jež navíc nejsou hodnotově neutrální.¹⁵ Na druhou stranu, právě tyto příběhy činí knihu pro práci velmi významnou a navíc nám

¹⁴ Například právě u klášterů paulánů a servitů, jimž se práce věnuje lze jako zdroj využít archiválie z fondu Archivů českých klášterů zrušených za Josefa II. v Národním archivu.

¹⁵ Přejímají z jiné literatury dnes již vyvrácené mýty jako příkladně příběh o vydírání cyriaků králem Jiřím z Poděbrad, což bude více rozebráno v kapitole 5.1.

poskytují srovnání zachycení charakteru cyriackého a paulánského kláštera s o sto let starším Hammerschmidtovým *Prodomus Gloriae Pragenae*. Nakonec je obdobně využita i další velmi známá a často citovaná *Kronika královského města Prahy a obcí sousedních* od Františka Rutha z roku 1903. Kniha je organizována dle ulic abecedně seřazených, což umožňuje výbornou orientaci a navíc je text doplněn četnými ilustracemi od Pavla Körbera. Nevýhodou je nevyrovnanost v rozsahu podávaných informací, jež činí z knihy práci povšechně přehledovou, avšak přesto ve věci perspektivy vnímání Starého Města nosnou.

Práce, jak již bylo zmíněno, využívá kromě písemných také další typy pramenů. Jednu z nejvýznamnějších perspektiv pro vystihnoutí proměny a utváření představy města a krajiny poskytují dobové mapy a veduty. Ty jsem čerpala především z Virtuální mapové sbírky. Z vedut nejvíce využíváme vyobrazení Prahy z roku 1865. U starších vedut je třeba se zabývatí problematikou vyobrazování oblasti na pomezí židovského ghetta, na jehož okraji se nacházely kláštery paulánů a cyriaků. Tato místa na vedutách zanikají v pozadí Staroměstského náměstí a památek bližších břehům Vltavy u Karlova mostu.

Nejstarší mapy zachycující síť staroměstských ulic pro naše potřeby nejsou příliš přínosné, jelikož bylo jejich primárním účelem vojenské plánování. Avšak porovnáním map s dochovanými popisy staveb a ulic z průběhu celého 19. století, které již vznikaly také za jinými účely, můžeme lépe rekonstruovat stav objektů, jejich využití a význam pro tehdejší společnost. Mapy, nápomocné aspoň k částečné rekonstrukci, lze umístit do období vymezeného tzv. Jüttnerým plánem z roku 1816 a Plánem asanačních oblastí z roku 1893, respektive mapou Josefa Brože z roku 1907. Nakonec bych k těmto plánům ráda přiřadila i slavný Langweilův model Prahy, jenž vznikl v letech 1826-1837¹⁶ a vyobrazuje tak stav všech v této práci rozebíraných objektů v době, kdy na nich nebyly provedeny žádné rozsáhlejší stavební úpravy. Navíc máme díky tomuto modelu možnost vytvořit si lepší představu o podobě okolí sledovaných klášterů a jejich postavení uvnitř fungování města.

Dalším prostředkem, který dohromady s využitím mapy pomáhá vytvořit ucelenější obraz stavu a i významu popisovaných budov v druhé polovině 19. století jsou pohlednice. Fenomén zasílání tzv. „Pozdravů z...“ začíná v Čechách někdy v období 70. let 19. století.

¹⁶ BEČKOVÁ, Kateřina a Miroslav FOKT. *Svědectví Langweilova modelu Prahy*. Praha: Schola ludus-Pragensia, 1996, str. 10.

U tohoto zdroje informací je třeba brát v potaz častý problém s určením přesného roku zobrazovaného záběru, jelikož bylo běžné tisknout pohlednice s mnohem starším výjevem. Některé série pohlednic tuto informaci uvádějí a my se tedy můžeme dozvědět, že se jedná např. o „výjevy staré Prahy“, ale pořízení daného záběru můžeme často pouze odhadovat. Využit v tomto ohledu nelze ani data odeslání pohlednice, protože bylo běžné posílat lístky, které byly vytištěné i o deset let dříve. Některé výjevy, které byly populární, se pak tiskly opakovaně v rozestupu mnoha let.¹⁷ Je tedy třeba tento zdroj poznání kombinovat s jinými, z nichž se nejlépe osvědčují mapy a plány města.

Podobným médiem využitým k rekonstrukci a doplnění paměti jsou pak fotografie, a to především snímky z ateliéru Jindřicha Eckerta, jenž je spolu s Františkem Fridrichem považován za průkopníka krajinářských a památky dokumentujících fotografií.¹⁸ Zde byl využit zejména archivní materiál z fondů Archivu hlavního města Prahy, odkud byly čerpány především Eckertovy fotografie. Eckert vydal již v roce 1871 první světlotiskové album Prahy, ale jeho největší přínos spočívá v zachycení snímků těsně před a také v průběhu asanace. S touto činností začal již roku 1890.¹⁹ Tyto fotografie jsou dodnes velice populární nejen mezi starousedlíky a jejich kopie jsou neméně oblíbenou bytovou dekorací.

Na závěr je třeba zdůraznit vedle fotografií také malované obrazy, jež se těší obdobné popularitě. Mezi hlavními je třeba zmínit obrazy Jana Minaříka²⁰ a Václava Jansy, jež zachycují stejně jako Eckertovy fotografie pohledy na asanací mizející místa Prahy. Jansa vytvořil své dílo na zakázku pražského magistrátu (začíná malovat r. 1890). Reprodukce těchto obrazů vycházely opakovaně v edicích rozdělených dle částí Prahy.²¹ Je možné říci, že na rozdíl od pramenného materiálu, jakými byly příkladně mapy, jejichž funkce byla ponejvíce utilitární, neboť měly primárně upevňovat obraz nového města, intence fotografů a malířů konce 19. století byla značně odlišná. Zde lze pozorovat v souladu s dobovým intelektuálním trendem snahu spíše zachovat či dokonce

¹⁷ DEGEN, Milan. Historie pražských pohlednic. *Stará Praha: na dobových pohlednicích a ve starých fotografiích* [online]. [cit. 2017-06-30]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/pohlednice-praha-historie.php>

¹⁸ FOLTÝN, Dušan. Nahlédnutí do zamlženého zrcadla minulosti. In: FOLTÝN, Dušan a kolektiv. *Prameny paměti: Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK, 2008, str. 67.

¹⁹ ECKERT, Jindřich a Pavel SCHEUFLER. *Stará Praha Jindřicha Eckerta*. Praha: Forma, 1997. str. 28.

²⁰ MINAŘÍK, Jan, STÁTNIKOVÁ, Pavla, ed. *Zmizelá Praha Jana Minaříka - Století na tváři města: Jan Minařík's lost Prague - A century in the City : [Muzeum hlavního města Prahy]*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2006. str. 7-13.

²¹ STÁTNIKOVÁ, Pavla. *Starou Prahou Václava Jansy*. Lomnice nad Popelkou: Studio JB, 2008. str. 6-9.

zakonzervovat, staré a mizející, aby modernizující se Praha zůstal symbolický odkaz v podobě kontinuity míst paměti. V tomto směru je nejvýraznější de facto zcela zaniklé Židovské město, v němž zůstává dodnes přítomen onen genius loci, jenž však reálně zosobňuje jen několik málo stále stojících staveb.

4. Přerod Prahy z barokního do moderního města

Zamýšlíme-li se nad josefínskými reformami v kontextu proměn míst paměti, je důležité vystihnout základní rozpor, jenž měl pro následující období stěžejním význam. Josefínský reformní diskurs lze vnímat jako určitý útok na symbolickou pozici tradičního, kdy rušené kláštery byly v postavení přežitku a zpátečnictví vůči pokroku osvícenské racionality. V této negativní rovině pak lze vnímat pozdější signifikující prvky pro pozdější představu Prahy, v níž Staré Město vytváří romantickou opozici modernizaci,²² jak je možné vidět příkladně u již citovaného Meyrinka. Proto i v této kapitole je třeba, abychom stručně shrnuli vývoj barokní Prahy s jejími hlavními urbánními zlomy, jež je třeba využít pro demonstraci přechodů ve vnímání města jako celku.

V období po bitvě na Bílé Hoře se v českých zemích naplno spustila vlna protireformace. Jednalo se o období, kdy začala vznikat zbožná bratrstva, nová poutní místa a čteně se konaly nejrůznější poutě a procesí, lidové misie a exercicie,²³ která přetvářela dřívější utrakvistický ráz „kacířské země“ a integrovala je jako pevnou součást do katolické habsburské monarchie. Rekatolizace pak neminula ani Prahu, jejíž hlavní husitské symboly, jako příkladně Týnský chrám,²⁴ byly opětovně navraceny katolické církvi, přičemž nejrůznější církevní slavnosti přiváděly do Prahy velké množství lidí z širokého okolí.²⁵ Jelikož významným prvkem barokní zbožnosti byla úcta ke svatým, začala tak rostoucí popularita také starších českých světců jako např. sv. Vojtěcha, sv. Ludmily a sv. Prokopa. Speciálního zájmu se dostalo kromě všeobecně známého Jana Nepomuckého i třeba sv. Václavu,²⁶ k jehož hrobu obnovili jezuité již v roce 1621 dřívější průvody spolu s pobožnostmi a církevními slavnostmi, které byly velmi oblíbené. Významným bodem rekatolizace je rok 1650, kdy bylo do Staré Boleslavi definitivně navraceno Palladium země české. Mariánský kult se v českých zemích začal intenzivně

²² Definici modernizace přebíráme z klasické práce sociologa Anthony Giddense, kdy je moderní společnost kladena do protikladu ke společnosti tradiční, přičemž jejími charakteristickými znaky jsou industrializace, diferenciacie společnosti, vznik národních států, globalizace trhů, demokratizace v politické a kulturní sféře. GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. str.112-119.

²³ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Praha: Zvon, 1999. str. 73-97.

²⁴ EKERT, František. *Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1884. str. 304.

²⁵ Kadlec, str. 109.

²⁶ ROYT, Jan. Lidová zbožnost v 17. a 18. století a její obraz ve výtvarném umění. In: *Pražské arcibiskupství 1344-1994: Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Praha: České katolické nakladatelství, 1994, str. 179-196.

rozvíjet jako jeden z čelních znaků barokní zbožnosti. Asi nejcharakterističtějším příkladem v Praze je Loreta.²⁷

Ačkoliv v hlavním městě českého království sídlilo hned několik zemských úřadů, bylo zde sídlo arcibiskupa, univerzity a Praha patřila k největším městským celkům v rámci střeoevropského prostoru, v tvářnosti města se od období rudolfinské Prahy nijak výrazněji neprojevila státní iniciativa, která by přišla s novou stavební koncepcí města.²⁸ Takto je možné vnímat Prahu hlavně v celoevropské perspektivě, kdy se z centra Sváté říše římské dostala do periferního postavení, přičemž její pozici v habsburské monarchii převzala Vídeň. Na druhou stranu v již načrtnuté symbolické rovině zaznamenala Praha řadu významných předělů, kdy kromě poválečné rekatolizace je důležité zdůraznit za významný milník velký požár roku 1689.²⁹ Této tragédii padla za obět' velká část staré pražské zástavby, čímž se uvolnil prostor pro opětovnou výstavbu, a tím i pro zdůraznění nové symbolické definice městského celku, který definitivně pozbyl svého pozdněgotického rázu. Městská architektura se stala manifestací baroka a s ním předně moci katolické církve.³⁰

Pro josefínský diskurs vymezující se vůči tradici hraje neopominutelnou roli i fakt, že hlavní úlohu při barokizaci Prahy zastávali jednotlivci v podobě šlechty, patriciátu a v první řadě katolické církve. Státem iniciované úpravy v době barokní se projevíly pouze v podobě vybudování nového opevnění, v klasicismu pak proběhla tereziánská přestavba Hradu. Opevnění Prahy neumožňovalo organické spojení měst a předměstí a zpomalovalo tak její růst.³¹ Pro josefínské reformy, jejichž hlavním symbolickým nositelem byl jednotný stát, podřizující lidi i krajinu racionalizaci a ekonomizaci,³² se tím mohl snadno vymezit i vůči partikulárním snahám jednotlivých aktérů manifestovat svou moc i symbolickou pozici v rámci společnosti.

²⁷ Tamtéž, str. 189.

²⁸ HORSKÁ, Pavla, Eduard MAUR a Jiří MUSIL. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha: Paseka, 2002. str. 89.

²⁹ Jednalo se o tzv. „velký francouzský požár“ ... více v PAŽOUTOVÁ, Jana. „*Francouzský*“ *požár Prahy (1689)*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2011. Documenta Pragensia.

³⁰ Klasická práce Ledvinky rovněž zdůrazňuje význam zhoubnosti požáru coby modernizačního impulsu pro pravobřežní Prahu a jeho barokizaci. LEDVINKA Václav. *Praha*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny českých měst. str. 366.

³¹ Horská et al., str. 90.

³² Problematika disciplinace a racionalizace moderní společnosti je ústředním tématem klasických prací Michela Foucaulta, jenž fenomén demonstruje na příkladu vzniku moderních klinik a vězeňství. FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. Edice 21., FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Praha: Dauphin, 2000. Studie (Dauphin).

Podíváme-li se blíže na fenomén klášterů v době baroka, je možné konstatovat, že se jedná o dobu jejich vrcholného rozkvětu. Jenom v Praze se počet klášterů v tomto období rozrostl až na čtyřicet. Největšího rozmachu dosáhli jezuité, jejichž počet řeholníků převyšoval 1000 osob. Ti také započali r. 1635 stavbu velké budovy nynějšího Klementina. Mimo Prahu se velmi rozšířil i další školský řád piaristů. Některé kláštery v Praze zřizovaly i zcela nově příchozí řehole. Jednalo se například o theatiny čili kajetány (bývalý konvent při kostele Panny Marie Ustavičné pomoci a sv. Kajetána v dnešní Nerudově ulici), trinitáře (konvent vzniklý až r. 1707 u kostela Nejsvětější Trojice ve Spálené ulici), paulány (zaniklý konvent u kostela sv. Salvátora v dnešní Salvátorské ulici u ulice Dušní, kterému se práce věnuje) a další. Jiné řády se po Bílé Hoře opět navracely zpět, čehož byli příkladem tzv. servité.³³

Klásterům se však nevyhnuly národnostní spory, jelikož mnoho z nich se pozvedlo z popela jen díky posile z německých a románských zemí. Když však přibyla nová generace českých řeholníků, stala se tato pomoc obtížnou. Problémy přetrvávaly také mezi českými a německými mnichy domácího původu. Spory mezi jednotlivými řády byly častější a častější a nám se z této doby zachovala mnoho písemností dokládající jejich soudní pře. Když k tomu přičteme příznačnou barokní „nádherymilnost“ klášterních převorů, kteří chtěli ve zušlechťování jejich statků udržet krok s vyšší šlechtou, výsledkem bude vzrůstající kritika klesající řeholní kázně.³⁴ V období prvních desetiletí 18. století se můžeme v archivech setkat s četnými zápisy visitací.

Spolu s nastupujícím osvícenstvím se stále více prohluboval rozpor mezi církví, jež si chtěla své nově nabyté postavení udržet, a tlakem státu, jenž zase stále více zesiloval své snahy zasahovat do církevních pořádků, a podřídit tak církev kontrole. Církevní politika panovníků vyznačující se stále větším zasahováním světské moci do církevních poměrů a silným omezováním vlivu papeže, našla oporu v politických a hospodářských teoriích jako např. u merkantilismu, který spatřoval v církvi překážku pro institucionální a ekonomický rozvoj státu jako pilíře nastupujícího modernizačního procesu.³⁵ Modernizace se na

³³ Kadlec, str. 114.

³⁴ Tamtéž, str. 115-117.

³⁵ KOKOŠKOVÁ, Zdeňka a Marie RYANTOVÁ. Sociální a kulturní úroveň nižšího kléru v druhé polovině 17. a v prvních desetiletích 18. století. In: *Pražské arcibiskupství 1344-1994*. Praha: České katolické nakladatelství, 1994, str. 150-163.

charakteru Prahy projevila i hospodářským posunem, kdy se ke konci druhé poloviny 18. století stala Praha také industriálním centrem.³⁶

Modernizace a vlivy osvícenství se na rázu Prahy promítly i co do kulturního života. V Praze začala vznikat divadla, jako příkladně hraběcí Nostizovo divadlo z roku 1783. Začal se rozvíjet salónní život, přičemž důležitou roli v této době hrála zednářská lóže. První pražská lóže s názvem „U tří korunovaných hvězd“ vznikla již roku 1741 z iniciativy hraběte Šebestiána Kuenigla.³⁷ Osvícenství a s ním spojené reformy habsburské monarchie můžeme chápat rovněž jako vytvoření nových společenských diferencí, vzniklých pro potřeby státního aparátu. S tímto jsou spojeny fenomény jako medikalizace společnosti (označení těch, kdo jsou zdraví a těch, jež jsou nemocní), s tím spojena hygienizace a nová estetizace společnosti (nezdravý znamená nečistý, a tedy i ošklivý), dále edukace společnosti (vytvoření rozdílů mezi těmi, kdo jsou kvalifikovaní a nekvalifikovaní) atp.³⁸ Chápání osvícenských reforem v této diferenciační perspektivě předkládá i způsob, jak vnímat podrobování symbolů barokní estetiky Prahy racionalizujícímu diskursu josefinismu. Na jedné straně stojí pokrok, rozum a stát, přičemž na straně druhé je tradice, tmářství a partikulární zájem.

Navzdory tomu kláštery předjosefínské Prahy se tak dostaly do symbolické roviny míst, jejichž význam nabyt v 19. století romantizující roviny, stojící v protikladu k modernizaci.³⁹ Tím se dostáváme i k poslední námi vybrané události zasáhnuvší do charakteru Prahy, čímž byla asanace Starého Města. Zde nelze pominout evropský kontext, v němž modernizace často mnohem brutálněji zasahovala do historického charakteru měst i krajiny. Rychlý růst obyvatelstva, industrializace a výrazný technický pokrok zvláště v druhé polovině 19. století postavil většinu evropských měst před situaci, kdy městská zástavba nedostačovala nebo brzdila další vývoj města. Nejtypičtějším příkladem zůstává v tomto směru Paříž doby Napoleona III., kde v 2. polovině probíhala celková přestavba

³⁶ DĚDINA, Václav. *Jak rostla Praha*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1939. str. 112.

³⁷ ČECHUROVÁ, Jana. *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*. Praha: Libri, 2002. str. 47-48

³⁸ Štaif ve svém díle zdůrazňuje posun, kdy na významu nabývají statistické údaje nad tradičními symboly, přičemž jimi definovaná rozdílnost definovala i odlišnosti v rámci jednotlivých společenských vrstev, a to z hlediska potřeb formujícího se osvícenského státu. ŠTAIF, Jiří. *Obezřetná elita: česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*. Praha: Dokořán, 2005. Bod (Dokořán). str. 50-53.

³⁹ Ukázkovým příkladem může být všeobecně známý Jiráskův F. L. Věk vykreslující jednak romantický klášterní život násilně přerušovaný zásahem josefínských reformních snah, jež sice ruší původní tradici, avšak na druhou stranu jsou iniciátorem národní emancipace.

města pod vedením prefekta Haussmanna. Během několika desetiletí byly nahrazeny úzké uličky z románů Viktora Huga slavnými bulváry Belle Epoque.⁴⁰

Podoba Prahy však zůstávala stále stejná. *"Na levém břehu mohutného proudu smaragdový svah Letné, na pravém břehu monumentální budova Rudolfiny a imponující budovy školské a za tímto bohatým vstupem k modernímu městu v nejbližším sousedstvu hnusný labyrint klikatých úzkých uliček naplněných mephitickými vůněmi ze stok, valíci se z nízkých komínů dýmem a oživených postavami a výjevy, jež zdají se jakoby byly přeneseny do Prahy přímo z Orientu, odkudsi z Bagdádu."* Těmito slovy začíná slavný článek Finis Ghetto otištěný v Zlaté Praze roku 1887⁴¹, který popisuje podobu Starého města a vystihuje očekávání občanů od města moderního, tedy moderního pro dobu druhé poloviny 19. století.

Uvedme nyní jeden příklad, jenž zdůrazní právě onu již zmíněnou racionalitu modernizačního procesu, která bylo rovněž i základním pilířem pražské asanace. Na konci 19. století byly totiž měřítkem pokroku evropských měst především zdravotnické statistiky jako jedno ze základních hygienizačních měřítek.⁴² Města s nejnižší nemocností a úmrtností byla považována za nejrozvinutější. Julius Grégr, jeden z čelních představitelů strany mladočechů, pronesl na schůzi pražského magistrátu dne 10. prosince 1878 řeč, ve které pomocí srovnání zdravotních statistik evropských i mimoevropských metropolí demonstroval (za účelem kritiky dosavadního vedení staročechů), že je Praha nejnezdavějším městem v Evropě a to, i když se nezapočítají mrtví v nemocnicích. Podle Grégra dokonce i dvě asijská velkoměsta, proslulá nevyhovujícími podmínkami - Bombaj a Madrás - občas vykazovala příznivější statistiky úmrtnosti než Praha. Pro představu o stavu Josefova, kde byla situace jednou z nejhorších, zde bylo možno se nakazit nemocemi, jakými jsou např. neštovice, spála, záškrť, spalničky, černý kašel a tyfus. Roku 1873 se v Praze vyskytla i cholera.⁴³

⁴⁰ JANATA, Michal. *Velkoměsta v 19. a 20. století - křižovatky změn . Urbanistické strategie v komparativní perspektivě*. Praha, 2007. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filosofická fakulta. Ústav světových dějin. str. 22.

⁴¹ Finis Ghetto. *Zlatá Praha*. Praha, 1887, IV(22), str. 350.

⁴² Za jednu z nejvýznamnějších soudobých prací k tématu pozdně osvícenské racionalizace společnosti lze považovat práci D. Tinkové Zákeřná Mefitis, jež se zabývá fenoménem hygienizace a medikalizace raně moderní společnosti. TINKOVÁ, Daniela. *Zákeřná mepitis: zdravotní policie a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*. Praha: Argo, 2012. Každodenní život.

⁴³ GIUSTINO, Cathleen M. Za Prahu zdravější: Modernizace města a politická moc (kolem roku 1900). *Dějiny a současnost* [online]. Nakladatelství Lidové noviny, 2005, (11) [cit. 2016-09-03]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/11/za-prahu-zdravejsi-/>

Po letech jednání vyhlásila městská rada koncem října 1896 vyhláškou v denních listech ofertní řízení na zbourání prvních 28 domů. Vzhledem k tomu, že ke zboření určené domy byly v části ghetta nejvíce volající po zdravotní nápravě, nevzbudily přípravy demolice žádný větší rozruch veřejnosti ani očekávané protesty. Naopak velké zvědavosti Pražanů využila Ústřední matice školská k organizaci exkurzí s výkladem.⁴⁴ Asanační úpravy města v různých vlnách trvaly až do roku 1943.

Konec 19. století je v literární rovině typickým příkladem uměleckého vystřízlivění z modernity. Mezitím, co si evropské mocnosti podmaňovaly svět, civilizovaly divočinu, stavěly tisíce kilometrů železnic, přičemž městská společnost, nabyvší bohatství, si užívala dosud nevídaného luxusu, umělci a intelektuálové té doby, jakými byli v Čechách již zmiňovaní Meyrink a Kafka, opovrhovali tímto zrychleným, konzumním a hlavně povrchním světem zítřka. Pro Gustava Meyrinka, bylo bourání Starého Města ukázkou tlaku moderní povrchnosti a upadajícího mystického vědění a znalostí minulosti. Sentimentální připomínání, zájem o zaniklé kláštery, stejně jako zbourané ghetto, coby místa paměti je třeba tedy pojímat primárně jako revoltu, symbolický vzdor vůči zrychlujícímu a odcizujícímu se modernímu světu starých paláců a tramvajových linek nové Prahy.

Díky tomuto sentimentu se na rozdíl od předcházejících období zachovala z dob asanace např. velká část fotografického materiálu, jež dodnes slouží jako nástroj politiky paměti. Symbolický význam zaniklého Starého Města je i nadále kladen do opozice k modernizačnímu vývoji coby výjev ztraceného „zlatého věku“. Boj úzkých uliček s jejich geniem loci, obyčejná veřejná prostranství plná přitažlivého tajemství budící však pocit bezpečí, s proti nim stojícími příklady nejen moderní architektury vede k bouřlivým diskuzím i dnes, kdy je za ústřední možné vnímat dichotomii starého romantizujícího města vůči brutalistické architektuře 2. pol. 20. století.

⁴⁴ BEČKOVÁ, Kateřina; HRŮZA, Jiří; ET AL. *Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské. In: Pražská asanace. K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu* ., první. vyd. Svazek 93. Praha : Muzeum hlavního města Prahy, 1993. (Acta Musei Pragensis). str. 66

5. Klášter sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském

Na pravém břehu řeky Vltavy za vlády Přemysla Otakara II. vznikl v polovině 13. století klášter sv. Kříže Většího, v němž po většinu existence kláštera působili bratři z řádu křížovníků s červeným srdcem neboli cyriaci. Klášter byl jedním ze čtyř dalších, které se vyskytovaly na území dnes zvaném Josefov. Tato klášterní oblast přímo sousedila s pražským židovským ghettem a ani jí se nevyhnulo, jak josefínské rušení klášterů v 18. století, tak asanace Starého Města pražského na konci století devatenáctého. Podíváme-li se na historii působení řádu křížovníků s červeným srdcem na Starém Městě pražském, ale i podobu kláštera a jeho osudy poté, co byl kanovníky opuštěn, získáme tím představu o uchovávaní míst paměti objektů, jež byly během asanace zbořeny.

5.1. Vznik kláštera a historie řádu až do začátku 17. století

Řád křížovníků s červeným srdcem nebo též cyriaků přichází do Prahy na pozvání krále Přemysla Otakara II. roku 1256,⁴⁵ krátce poté, co je potvrzen papežem Alexandrem IV.⁴⁶ Od založení kláštera na Starém Městě pražském křížovníci postupně svůj konvent rozšiřovali, až se pozice cyriaků upevnila v Čechách natolik, že kromě šesti far vznikla další převorství v Pardubicích, Klášterci nad Orlicí a Benátkách nad Jizerou. Na počátku 14. stol. se stal pražský klášter sídlem provinciála a od roku 1345 v něm obvykle sídlil samotný řádový generál.⁴⁷ Plynulé a úspěšné počátky kláštera tedy dovolily řádu růst bez většího vzruchu.

K prvnímu bodu v dějinách kláštera, kterému se dostává různých interpretací, dochází roku 1348, kdy byl postaven nedaleko cyriackého kláštera benediktinský klášter s kostelem sv. Ducha. Ten zde vznikl na přání vyjevené Mikulášem Rokycanským v jeho poslední vůli, ve které asi roku 1346 odkázal vším Libodřizice a Řisuty velkou sumu peněz k tomu, aby ve farnosti sv. Kříže Většího byl založen konvent panen řehole sv. Benedikta. Vykonavatelem této poslední vůle byl Mikulášem Rokycanským vybrán Olomoucký biskup Jan, bratr královny Elišky. Ten dal k dispozici nejen svůj dům v ulici sv. Benedikta,

⁴⁵ ROHN, Jan Karel. *Thesaurus Triplex in Regulari, ac Parochiali Ecclesia Sanctae Crucis Majoris, Ordinis canonici crucigerorum cum rubeo corde, de poenitentia, beatorum Martyrum Vetero-Pragae. Coelestium Gramatiarum Donis Locuples Jam pridem coelo volente inventus, nunc vero historico calamo Fidelibus indicatus*. Praha: Typis Ignatii Francisci Pruscha, 1756. str. 17

⁴⁶ „Téhož léta také Alexander Papež času postního stvrdil jeden nový zákon Křížovnícký, kterýž slove Blahoslavených Mučedníkům, hned času letního uvedeni su do Prahy. A prý času Svatého Václava v Praze Klášter jim založen, ve jménu Svatého Kříže, na břehu řeky Vltavy, což se někdy zvalo Na rvačkách, a ten klášter jest jeho sláva toho zákona.“ Hájkova kronika česká (1786)

⁴⁷ FOLTÝN, Dušan. Křížovníci s červeným srdcem. In: VLČEK, Pavel, Petr SOMMER a Dušan FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1998, str. 135.

ale zakoupil i několik okolních domů, které byly zbořeny, čímž klášteru sv. Kříže, do jehož farnosti domy patřily, vznikla újma. Cyriaci se proti tomuto bourání hlasitě ohradili, a proto jim byla biskupem vyplacena nemalá náhrada.⁴⁸ Přístup cyriaků je však líčen různě. Rohново Thesaurus triplex... staví cyriaky do pozice silně poškozených, do pozice těch, kteří by stavbu měli povolit. Avšak například Antonín Novotný se k tomuto překvapivě staví způsobem, ze kterého vyznívá, že cyriaci situace zneužili pro vlastní prospěch a úmyslně celou kauzu nafoukli.⁴⁹

Dalším významným místem v historii kláštera je datum 17. dubna 1393, kdy bylo nalezeno na břehu Vltavy nedaleko kláštera tělo Jana Nepomuckého, které bratři odnesli do svého kostela sv. Kříže Většího. V tu chvíli se začaly v kostele, za účelem uctění památky Jana Nepomuckého, shromažďovat davy a tak bylo jeho tělo na rozkaz krále pohřbeno (později přemístěno do katedrály sv. Víta).⁵⁰ Křižovnický klášter tedy byl prvotním místem, kde se započal kult uctívání později svatořečeného Jana Nepomuckého. Tímto nabývá na významu pro místní a zapisuje se do jejich paměti jako symbol vyznávání tohoto kultu.⁵¹

Roku 1419 Pražané při husitském běsnění klášter zdevastovali a kanovníci se uchýlili z Prahy do Řezna. Křižovníci v Klášterci nad Orlicí a Benátkách nad Jizerou byli však r. 1421 husity údajně přepadeni a povražděni.⁵² Během husitských let patřil klášter tábořskému knězi Pavlovi, který však byl později oženěn s bekyní a následně se stal jehlářem.⁵³ Období husitství bývá ve všech starších pramenech líčeno tak, jak lze od katolických autorů očekávat. Cyriaci se vrací do Prahy až roku 1437, poté co na český trůn usedá Zikmund Lucemburský.⁵⁴ Avšak již během vlády Jiřího z Poděbrad, konkrétně roku 1470, klášter znovu zaniká.

V Hammerschmiedově *Prodomus Gloriam Pragenae* se můžeme dočíst vyprávění o tom, jak údajně Jiří z Poděbrad, u kterého byl po slovech Jana Rokycany řád ve velké

⁴⁸ Ekert, str. 465

⁴⁹ NOVOTNÝ, Antonín. U staropražských cyriaků, čili, Kronika zaniklého kláštera 1256-1925. V Praze: Bystrov a synové, 2002. Praga Caput Regni (V. Bystrov). str. 98

⁵⁰ VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký, česká legenda*. Praha: Mladá fronta, 1993. Kolumbus. str. 46-49

⁵¹ Vidět to můžeme například u Bohuslava Balbína viz. BALBÍN, Bohuslav. *Život svatého Jana Nepomuckého, pražského chrámu metropolitního u sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka*. Stříž: V Staré Říši na Moravě: Antonín Ludvík, 1914, str. 43-45. a později v Heroldových Malebných cestách po Praze z roku 1866 (str.315-316)

⁵² HAMMERSCHMIDT, J.F. *Prodomus Gloriam Pragenae*. Praha: Wickhart, 1723. str. 203

⁵³ HÖFLER, Konstantin (ed.). *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen T. 1*. Vídeň, 1856, str. 505.

⁵⁴ Hammerschmidt, str. 203

nelibosti (prohlásil údajně cyriaky za vtělení d'áblovo), požadoval po kanovnících půjčku tisíce dukátů, kterou mu křižovníci půjčili. Avšak další den poslal král s žádostí o půjčku do kláštera podruhé, ale částka se zvedla na pět tisíc. Třetí den král žádal dokonce o deset tisíc. Cyriaci se následně rozhodli pro útěk do Polska, konkrétně do Krakova. Jiří z Poděbrad v domnění, že kanovníci u sebe skrývají obrovský poklad, který v klášteře ukryli ještě před svým odchodem do Řezna v roce 1419, nechal křižovníky pronásledovat a klášter prohledat. Jenže v klášteře ani u kanovníků nebylo nalezeno vůbec nic. Kolik je však na tomto vyprávění pravdy nevíme, ale můžeme ji najít dokonce i u Hájka či Dubravia. František Ruth v Kronice královského města Prahy píše, že „*pravdou spíše jest, že kuli pikle proti Jiřímu a pak z bázně utekli do Krakova.*“⁵⁵ Z tohoto můžeme vidět proměnu vnímání působení řádu v období, kdy klášterní budovy jsou již zbořeny a paměť vztahující se k tomuto klášteru pomalu se blíží ke svému zániku.

Po roce 1470 se kláštera ujímají jinověrci. Nejprve byl v rukou kališníků, kteří také roku 1594 uzavřeli smlouvu s osadou sv. Haštala o společném živení faráře, učitelů a žákovstva, kvůli chudobě obou farností. Od roku 1611 se v kostele sv. Kříže Většího konaly bohoslužby luteránů a obě farnosti postupně přešly do jejich rukou.⁵⁶ Do Prahy se křižovníci s červeným srdcem vrací až po Bílé Hoře, a to za vlády Ferdinanda II., na základě listiny z 9. května 1628, která umožnila řádovému centru u kostela sv. Marka Evangelisty v Krakově obnovit někdejší cyriacký konvent na Starém Městě pražském, kde působili až do 4. srpna 1783, kdy byl klášter zrušen.⁵⁷

5.2. Návrat cyriaků do Čech a obnova kláštera

Při návratu cyriaků do Čech ustanovili krakovští bratra Irenéa Kucevia proboštem Pražským. Kucevius se měl postarat o obnovu kláštera a opětovné nabytí odcizeného majetku a všech někdejších práv. Dne 11. ledna roku 1628 konala se v chrámu sv. Kříže Většího velká slavnost, během které byli probošt Irenéus a dalších pět cyriaků, všichni polského původu, generálním vikářem uvedeni a služby Boží byly zakončeny chvalozpěvem Te deum. Přítomen byl staroměstský rychtář i s konšely, kteří navrátili klášteru jménem královým všechna práva a prostředky čítající 4000 kop a roční plat z

⁵⁵ RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. Praha: Körber, 1903, str. 176.

⁵⁶ ZIMMERMAN, Johann Nepomuk a Anton Thormond GLÜCKSELIG. *Diplomatische Geschichte der aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen in könig hauptstadt Prag*. Praha, 1837. str. 17

⁵⁷ JIŘINEC, Martin. *Kanonie cyriaků (Křižovníků s červeným srdcem) na Starém Městě pražském v letech 1628-1729*. Praha, 2007. str. 85 Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.

domů, které v okolí byly postaveny.⁵⁸ Podobných událostí se v této době konalo v Praze mnoho. Barvitý a velkolepý popis Zimmermana a Glückseliga vychází z Rohna. Ostatní autoři jsou však v popisu mnohem střídmejší.

Jakkoliv se však zdála budoucnost křížovníků růžová, osud jim pro nová počáteční léta v Čechách příliš nepřál, ale ostatní řády sídlící v Praze byly ve stejné situaci. Probošt Irenéus Kucevius byl roku 1631 zvolen za generála řádu, čímž se z pražského cyriackého kláštera stalo opět místo pobytu řádového generála, ale pražští kanovníci jsou následně toho roku nuceni opět prchat z Prahy do Krakova a to tentokrát před Sasy. Po vyhnání Sasů se vracejí zpět, ale roku 1642 je čekala další útrapa a to v podobě vyloupení chrámu. Pachatel byl dopaden a později upálen, jelikož se přiznal k dalším 12-ti vykradeným kostelům.⁵⁹ O tom jak jednali cyriaci během švédské okupace Prahy se nám informace opět různí. V Ruthově kronice najdeme, že „*Dále se připomíná, že i oni roku 1648 statečně hájili města proti Švédům.*“⁶⁰, ale v Heroldově Malebných cestách po Praze je situace líčena o trochu jinak. Dočteme se zde „*Roku 1648 ubohým cyriakům nahnal opět strachu; než nemohli tehdy prchnouti z města a volky nevolky musili vstoupiti do řad obránců vlasti.*“⁶¹

Možná právě jejich zapojení do obrany města před Švédy bylo důvodem zvýšení popularity kláštera během 40. a 50. let 17. století, kdy díky velmi štědrým darům nabyl opravdu slušného majetku. Pro představu: roku 1645 odkázala jistá Ludmila Lečanská kanovníkům na obnovu chrámu částku 9000 kop a po dvouleté soudní při s hrabětem Janem Viktorinem z Valdštejna získali roku 1648 na hotovosti o 5000 k. m. větší částku nad původní nadační záměr (tj. 13000 k. m.).⁶² Klášter začal prosperovat a např. roku 1650 byl v chrámu zřízen nový hlavní oltář.⁶³

Po smrti probošta Žďárského, pod jehož vedením se klášteru dařilo, nastoupil roku 1664 na jeho místo probošt Jan Kryplovíč, který byl sice velmi učený, ale dle Rohna nebyl dobrý hospodář a klášter se začal zadlužovat. Roku 1669 byl v Krakově zvolen novým generálem řádu a pražští křížovníci s ohledy na zadlužení, do kterého je Kryplovíč, jenž

⁵⁸ Zimmerman, Glückselig, str. 20

⁵⁹ Hammerschmidt, str. 205

⁶⁰ Ruth, str. 176

⁶¹ Herold, str. 319

⁶² Jiřinec, str. 88

⁶³ Rohn, str. 65

byl polského původu, přivedl, zvolili svým proboštem Čecha Jana Kopidlenského.⁶⁴ Kopidlenský hospodařil o mnoho lépe a ke svatému Kříži získal navíc kostel svatého Klementa v Bubnech. Vztahy s Krakovem se tímto však začaly velmi ochlazovat.⁶⁵

Po smrti Kopidlenského roku 1691, naléhali pražští cyriaci důrazně na to, aby byli odloučeni od kláštera v Krakově. V jejich postavení byli podporováni i arcibiskupem Janem Bedřichem z Valdštejna a za nového probošta si zvolili Martina Kabourka (proboštem 1691-1695), který byl u Poláků ve veliké nelibosti. Tato volba však způsobila, že i u některých českých bratří došlo k názorovému obratu a snaze polských cyriaků ke spojení klášterů byli také nakloněni. Pražský ordinariát dovolil zvolit v Praze pouze vikáře, kterým se stal roku 1698 Tadeáš Kaufmann, který o rok později opět získává titul probošta.⁶⁶ Tento rozkol s Polskem ani zadlužení kláštera v druhé polovině 17. století např. u Hammerschmidta jako jediného vůbec nenajdeme, což v nás může budít otázku, zda tyto informace nepodlehly cenzuře řádu.

Kaufmannův nástupce Štěpán František Náchodský dostal svým hospodařením na začátku 18. století klášter opět do značných finančních potíží. Výstředním způsobem jednání, jak popisuje Rohn, po dosednutí do proboštské funkce porušoval opakovaně důstojnost hodnou preláta i řeholního povolání. Roku 1709 odešel z Prahy, ale po čase se vrátil a zemřel roku 1721 jako správce fary.⁶⁷ Z dluhů vzniklých neuváženými nákupy a prodeji, se ale klášter nebyl schopen dostat. Na druhou stranu pod Náchodského vedením byl roku 1713 klášterní kostel sv. Kříže přestavěn. Podobu nového kostela zachycuje později Langweilův model Prahy. Jednoduché členění obsahovalo lisenový řád, tabulový štít členěný pilastry nesoucími architráv po stranách s volutami. Silný vliv Dietzenhofera na stavitele sv. Kříže je vidět v tympanonu, který měl tvar oslího hřbetu.⁶⁸ Kostel tak získal podobu, kterou známe z pohlednic před jeho zbořením.

Až proboštu Kolumbánu Grummelmeyerovi se podařilo konečně vyrovnat z minulosti nahromaděné závazky konventu. Takto bylo například až roku 1717 zapláceno 245 zlatých za varhany, které byly postaveny na kůru v roce 1708.⁶⁹ Klášteru se začalo

⁶⁴ Národní archiv. Archiv pražského arcibiskupství díl I., 1397-1820, sv. 1. - inventární číslo: 3409 - Cyriac.klášter u sv. Kříže v Praze – volby proboštů 1672-1758, příjmy a vydání, miscellenea

⁶⁵ Ekert, str. 444.

⁶⁶ Rohn, str. 67

⁶⁷ Tamtéž, str. 68

⁶⁸ LÍBAL, Dobroslav a Jan MUK. *Staré Město pražské: architektonický a urbanistický vývoj*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. str. 350

⁶⁹ Zimmerman, Glückselig, str. 70

opět finančně dařit. Grummelmeyerův nástupce Jan Mändel ze Steinfelsu se horlivě věnoval přípravám svatořečení Jana Nepomuckého. Nechal zvelebit kapli, ve které bylo údajně uloženo jeho tělo po přenesení do kláštera, a k jeho poctě nechal vytvořit sochu, která stála na nábřeží před chrámem. Tato činnost získala pro klášter mnoho zbožných příznivců, kteří věnovali kanovníkům mnoho nadací.⁷⁰

Roku 1729 však čekala farnost sv. Kříže největší slavnost, jelikož došlo k svatořečení sv. Jana Nepomuckého v Římě. Za velké účasti obyvatel Prahy se slavilo celých osm dní, po které se každý den konala pontifikální mše a česká i německá kázání. Před klášterem byla postavena 85 stop vysoká a 45 stop široká vítězná brána ozdobená obrazy, sochami a nápisy. Památka sv. Jana Nepomuckého byla uctívána farností i nadále. Např. roku 1732 nechal v chrámu vystavět probošt Jan Jindřich Řehák jeho nový mramorový oltář.⁷¹

Za probošta Václava Kirchmayera byl v kostele vystavěn Boží hrob a v klášteře vybudována nová knihovna. Farnosti se dařilo. Během jeho působení v klášteře žilo několik kanovníků - spisovatelů, z nichž je třeba jmenovat především již zmiňovaného Jana Karla Rohna,⁷² z jehož *Thesaurus triplex...* tato práce čerpá.⁷³

5.3. Osudy konventu od zrušení až k asanaci

Vít Wolfberg, poslední probošt u sv. Kříže (od 1770), neměl své působení dle Novotného vůbec jednoduché. V Čechách tou dobou byla veliká neúroda, která zapříčinila hlad také uvnitř kláštera. Ten se v tomto období opět velmi zadlužil, což byl jeden z hlavních důvodů jeho zrušení Josefem II. Klášter zanikl ke dni 4. srpna 1783.⁷⁴ V té době zde žilo 17 cyriaků, kteří dostali výslužné a rozešli se. Dle Novotného velká část z nich přešla k farnosti sv. Ducha, kam s sebou potají odnesla i vzácné sochy, pouze socha sv. Jana Nepomuckého zůstává na Jánském náměstí až do roku 1913, pak se přemísťuje ke kostelu sv. Ducha, kde stojí dodnes. Právě s osadou sv. Ducha byla farnost sv. Kříže Většího propojena a byly sem přeneseny též všechny matriky. Přes 130 knih z klášterní

⁷⁰ Ekert, str. 468

⁷¹ Zimmerman, Glückselig, str. 71

⁷² Národní archiv. Archiv pražského arcibiskupství díl I., 1397-1820, sv. 1. - inventární číslo: 3703 – Visitace v klášteře Křížovníků s červeným srdcem (cyriaků) u sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském (1743-1752)

⁷³ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Díl první. Praha: Libri, 2004. str. 131

⁷⁴ SCHUBERT, Anton. *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmens*. Innsbruck, 1901. str. 28-30

knihovny dostala Univerzita Karlova.¹² Hlavní oltář byl prodán chrámu svatého Jindřicha. Po opuštění kláštera křížovníky s červeným srdcem se ke sv. Kříži Většímu na rok přesouvají místní pauláni, ale již 1785 je část kláštera věnována sousedním Milosrdným bratřím, kteří zde zřizují Ústav pro šílené z kněžského stavu.⁷⁵ Zrušený chrám i farní budova byly nejprve věnovány Janu Zárubovi, jako vyrovnání dlužných pohledávek. Jeho dědici roku 1787 prodali chrám Josefu Antonovi a jeho ženě Anně za 3300 zlatých. Zbytek vybavení si po zrušení kláštera rozebrali věřitelé. I Milosrdní bratři roku 1790 jím darovanou část kláštera prodávají za 5300 zlatých manželům Antonovým, čímž se celý obvod sv. Kříže opět sjednotil v rukou stejných majitelů.

V Ekertově Posvátných místech král. hl. města Prahy z roku 1884 se můžeme dočíst, že *"Nyní jest bývalý klášter sv. Kříže, ..., velice zanedbán a zapomenut. V klášterní budově jsou byty, a v znetvořeném chrámu skladiště a chlévy... Tam, kde stával hlavní oltář, jsou nyní kravské žlaby! ... Chrám jest ze dvou stran zastavěn, zachoval však starožitnou lomenou klenbu a tvary vysokého kůru. Okna jsou vesměs zkažena. Na bývalém hřbitově stojí posud zvonice se střechou již zkomolenou..."*⁷⁶ Novotný u popisu stavu budovy v polovině 80. let 19. století ve své knize U staropražských cyriaků ještě dodává, že z refektáře a knihovny byly pomocí dřevěných příček vytvořeny chudinské kvartýry o velikosti zhruba dva krát tři metry.⁷⁷

Více se toho o konkrétních osudech budov kláštera, který byl v rukou soukromníků nedočteme, ale zajímavý vývoj parcel můžeme sledovat na mapách zachycujících podobu Prahy před velkou asanací na konci 19. století. Jüttnerův plán z roku 1820 (příloha 1) nám poskytuje zajímavý pohled na oblast Jánského náměstí. Můžeme zde vlastně pozorovat podobu kláštera tak, jak vypadal před svým zrušením, protože změny na tomto pozemku zatím nebyly tak velké. Číslo popisné 886 patří budově bývalého kostela a farnosti a číslo 885 by pak mělo patřit samotnému konventu. Jasně viditelná je i oblast klášterní zahrady. Na starším Jüttnerově plánu z roku 1816 (příloha 2) zase můžeme díky barevnému odlišení budov židovského ghetta (žluté domky) vidět, jak těsně klášter s touto oblastí sousedil.

Plán Prahy z roku 1865 (příloha 3) zachycuje klášter také v téměř nezměněné podobě. Vyobrazenou tak můžeme spatřit jak celou loď kostelu sv. Kříže Většího, tak i

⁷⁵ Ekert, str. 473

⁷⁶ Ekert, str. 5

⁷⁷ Novotný, str. 328

zvonici, která stávala na hřbitově, jež ve svém popisu, jak bylo již citováno výše, uvádí i F. Ekert o dvacet let později.

Na polohopisném plánu Malé Strany a Hradčan Adolfa Hurtiga z roku 1891 (příloha 5) můžeme vidět prázdnou, neočíslovanou parcelu. Kostel a klášter jsou v této době už jen prázdné ruiny. Praha přichází s plánem objekt zbořit a postavit zde novou školu, která svou činností přebere funkci za novorenesanční německo-židovskou školu (v této době sídlící přímo naproti místům, kde stával klášter), která byla zbořena roku 1913.⁷⁸ O tomto plánu se také zmiňuje Vilém Mrštík ve své slavné *Bestia Triumphans* z roku 1897, kde k němu vznáší výsměšnou kritiku a poukazuje na plýtvání prostředky obce. Z jeho pohledu by bylo mnohem lepší zbořit některé z okolních domků, které byly v této době polorozpadlé a méně historicky a architektonicky cenné, a do té doby fungující školní budovu pouze rozšířit.⁷⁹

Na pohlednici z dílny K. Bellmana vydané roku 1899 (příloha 4) můžeme vidět pohled na Josefov před asanací a dokonce, před zbořením cyriackého kostela. Ten se nachází u levého okraje pohlednice těsně vpravo od kostela sv. Šimona a Judy. Velmi zajímavý je pak pohled na Plán asanačních oblastí, který je součástí výtisku asanačního zákona s jeho výkladem z roku 1893 (příloha 6). Zde je překvapivě celkem detailně zobrazena loď kostela. Budovy kláštera jsou však již nahrazeny domy novými. Podívali-li se však na název území, kde klášter postupně od poloviny 13. století vznikl, nemusíme si nijak romanticky malovat okolí kláštera. Oblast Na rvačkách, která přímo sousedila s židovským ghettem, se svým životem držela svého názvu po několik dalších staletí a popis Starého Města ze Zlaté Prahy je patřičný i v místech našeho kláštera.

Město Praha zakoupilo objekt bývalého kláštera po velkých povodních 1890 a na konci století zde počalo stavět školu, která společně s dalšími domy vytvořila rám pro vytyčení budoucího nově vzniklého bloku. Škola zde stojí do dnešních dní (ZŠ nám. Curieových) a na její fasádě můžeme najít pamětní desku, která upomíná na historii kláštera, v jehož místech se nachází.

Jako příklad promítnutí do pozdějších literárních památek použijeme báseň, která roku 1938 vyšla v básnické sbírce s názvem *Klášterní ulice* autora Gézy Včeličky.

⁷⁸ Líbal, Muk, str. 435

⁷⁹ MRŠTÍK, Vilém. *Bestia triumphans*. Praha: Klub Za starou Prahu, 2000. str.24

„[...] *Jak nevzpomenout na babičky,
jež pálily tu bílé svíčky
vždy na jaře rok po roce.
Zatímco ty v té záři svaté
četl jsi v míře vrchovaté
zapovězené ovoce.*

*O svatojánské tady slávě
nakladli k Johánkově hlavě
světla a kytky do věnců.
Zde v stínu chrámu Milosrdných
ten den byl písni lidí zbožných
a osamělých milenců.*

*Až jednou u svatého Kříže
navždy zapadly školní mříže
a tebe odvál roků dech.
Jen u zdi se skloněnou hlavou
na onom plácku nad Vltavou
sny dětské sedí na schodech.*

*Rozbili zbytky dávných krovů
odnesli sochu Johánkovu
a strhli krčmu U Lišků.
A na ty všechny zašlé krásy
jen pozdní chodec vzpomíná si
když kráčí k zbytkům Františku.“*

(Svatojánský plácek)⁸⁰

Jeden odkaz působení cyriaků v těchto místech se však zachoval dodnes. Jsou jím Svatojánské slavnosti Navalis, které v pozměněné formě navazují na svatojánské slavnosti z počátku 18. století. Dřívější procesí na loďkách vyráželo právě od cyriackého kláštera, u kterého bylo tělo sv. Jana Nepomuckého vyplaveno a mířilo až ke Karlovu mostu, kde byl Nepomucký svržen do vody.⁸¹ Dnešní slavnosti, obnovené roku 2009 u příležitosti výročí 280. let od svatořečení Jana Nepomuckého, přidaly po mši a procesí na loďkách ještě barokní koncert.⁸²

⁸⁰ VČELIČKA, Géza. *Klášterní ulice: Staropražské básně*. soukromý tisk, 1938, str. 27

⁸¹ Vlnas, str. 46-49

⁸² Viz. webové stránky dnešní podoby slavností www.navalis.cz

6. Kostel sv. Salvátora a paulánský klášter

Dalším zajímavým objektem, jemuž se nevyhnulo josefínské rušení klášterů, ani asanace Starého Města pražského na přelomu 19. a 20. století, je dodnes zachovaný kostel sv. Salvátora, který byl po více jak 150 let součástí paulánského kláštera, jenž podlehl asanačním zásahům. Spolu s kostely sv. Ducha u kláštera benediktinek a kostelem sv. Kříže Většího patřícímu ke klášteru cyriaků, tvořil jakousi pomyslnou křesťanskou hranici židovského ghetta.

6.1. Vznik kostela sv. Salvátora a počátky paulánského kláštera

Dějiny kostela sv. Salvátora s paulánským klášterem nesahají tak hluboko do českých dějin, jako je tomu např. u kostela sv. Kříže a cyriackého kláštera, jsou však svázány s vládou Rudolfa II, kdy se tvář Prahy výrazně proměnila. Rudolf II. během svého panování roku 1609 vydal Majestát na náboženskou svobodu, který potvrzoval Českou konfesi, jež jeho otec Maxmilián II. slíbil pouze ústně již roku 1575.⁸³ V českých zemích tak začala platit rovnoprávnost mezi katolíky a nekatolíky.

Díky Majestátu však již roku 1610 zakoupil hrabě Jáchym Ondřej Šlik pro německé evangelíky nemovitost, renesančně přestavěný dům se dvorem knížat minsterberských, na jejíž parcele byla nejdříve postavena škola a později téhož roku se začal stavět evangelický kostel s farou.⁸⁴ Na této parcele již v minulosti stál románský dům, jehož fragmenty se dochovaly ve sklepech na území bývalého kláštera dodnes.⁸⁵ Jáchym Ondřej Šlik, který byl jedním z popravených v roce 1621, byl v tomto kostele údajně pochován a později k tělu přibýly i uťatá hlava a ruka, původně vystavené na mostecké věži.⁸⁶ Takto se o tom můžeme dočíst např. také u Zimmermana a Glückseliga.

O původní podobě kostela se dozvídáme až díky nadmíru pozdnímu pramenu (pamětní kniha pražských stavitelů), kde jako stavitele můžeme najít Jana Dominika de Barifis. Barifisovo autorství se však jeví archeologům Líbalovi a Mukovi jako nepravděpodobné vzhledem k porovnání architektury kostela s jeho jinými díly (např. Teyflovský dům). Jednalo se o trojlodní budovu pozdně renesančního charakteru avšak

⁸³ VOREL, Petr. *Velké dějiny země Koruny české VII.*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček - Paseka, 2005, str. 436.

⁸⁴ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. Kostel sv. Salvátora na Starém Městě. *Res musei pragensis*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1998, VIII(10), str. 4.

⁸⁵ BIESETZEROVÁ, M. Nové poznatky o stavebním vývoji Prahy. In: *Staletá Praha I.* Praha: Orbis, 1965, str. 74-105.

⁸⁶ Zimmerman, Glückselig, str. 110.

s gotizujícími prvky jako např. závěr presbytáře o pěti stranách dvanáctiuhelníku, kde mezi opěrné pilíře byla vložena vysoká dvoudílná půlkruhově završená okna s gotizujícími kružbami. Interiér byl strohý, tak jak si to evangelický kostel žádal. „*Valená klenba s trojúhelnými výsečemi pokračovala po stěnách hlavního prostoru pilastry. Boční lodi a tribuny architekt propojil s hlavní lodí pomocí půlkruhové arkády.*“⁸⁷ Kostel byl vysvěcen již roku 1614 sv. Salvátoru.⁸⁸

Politická situace v Čechách se již o tři roky později od vydání Rudolfova Majestátu začala měnit. Roku 1612 nastoupil na trůn po zesnulém Rudolfu II. jeho bratr Matyáš. Byl však bezdětný a jako následníka trůnu si prosadil Ferdinanda Štýrského (korunován Ferdinand II.), který ale zrušil platnost Majestátu na náboženskou svobodu tím, že dokument přestříhnul a pečeť spálil.⁸⁹ Tím se změnil i osud evangelického kostela sv. Salvátora u Staroměstského náměstí, odkud byli luteráni vyhnáni. Kostel byl po bitvě na Bílé hoře dva roky opuštěný a roku 1626 ho Ferdinand II. věnuje řádu paulánů jako náhradu za ztracené a zničené kláštery v Rakousích a Německu.⁹⁰ Tato změna majitele je zajímavým dějinným uzlem v dějinách kostela a později kláštera, jelikož je na ni v postupu času pohlíženo s velkými rozdíly, které se projeví především ve spojitosti s děním třicetileté války.

Když 15. listopadu 1631 obsadili Prahu Sasové v čele s Janem Jiřím z Arnim, museli řeholníci od sv. Salvátora svůj klášter opustit a na příkaz se přestěhovat k jezuitům do koleje v Klementinu. Paulánský klášter i s kostelem byl zabrán opět evangelíky a řád se sem z Klementina navrátil až o půl roku později.⁹¹ Právě zde je možné sledovat rozdílné vnímání jednotlivých stran. Barokní spisy označují Sasy za okupanty kláštera. Pozdější literatura však na ně pohlíží jako na původní majitele a do pozice neoprávněných majitelů staví paulány. Při obléhání Prahy Švédy v roce 1648 se řeholníci od sv. Salvátora chopili zbraní a po boku Pražanů bránili město před severany.⁹²

Roku 1684 zakoupili řeholníci dům Eliase Straubeho, jelikož stávající konvent jim již nedostačoval. Na koupi přispěl paulánům také hrabě z Martinic a Albert Maxmilián

⁸⁷ Líbal, Muk, str. 274.

⁸⁸ Hammerschmidt, str. 197.

⁸⁹ Vorel str. 527.

⁹⁰ DURICH, F. *De Originibus Templi Salvatoris et Monasterii fratrum minimorum S.F. Veteris Pragae.* Praha: Typis Fitzky et Hladkyanorum Haeredum, 1772. str. 18.

⁹¹ Zimmerman, Glückselig, str. 116.

⁹² Hammerschmidt. str. 198.

hrabě Desfours.⁹³ V plánu kláštera bylo zakoupit více domů a rozšířit tak klášter více směrem ke Staroměstskému náměstí, to se však nepodařilo. Koupě Straubeho domu však iniciovala plánované rozšíření a přestavbu kláštera, která započala roku 1688. Ale již o rok později zachvátil Prahu velký požár, údajně založený francouzskými žháři, a sv. Salvátor byl jedním z pěti poškozených církevních objektů. Shořel levý krov, obě věže, klášterní budovy i velké zásoby dřeva připravené pro přestavbu konventu.⁹⁴ Tato událost protáhla přestavbu až do roku 1697. Požár umožnil paulánům rozšířit konvent až ke Staroměstskému náměstí, tak jak původně plánovali. O sochařskou výzdobu se postaral Matouš Václav Jäckel⁹⁵.

Když v letech 1713 a 1714 řádil v Praze mor, všichni bratři z kláštera (v této době asi 20 mužů) se údajně zapojili v pomoci potřebným. Zajímavostí je, že ani jeden z řeholníků se nenakazil. Pauláni tak získávali na oblíbenosti a to s sebou neslo mnoho finančních příspěvků do klášterní kasy. Mnoha tisíci zlatými přispěli členové rodů, z nichž pro ukázkou jmenujme rod Kinských, Waldsteinů či Nostitzů.⁹⁶

Pohled na klášter paulánů před jeho zrušením nám zachycuje rytina od Jana Jiřího Balzera z roku 1771 (příloha č. 7). Znázorňuje nám pohled od západního dvora (větší). Můžeme zde vidět, že budova na Staroměstském náměstí se dodnes změnila jen lehce. Průchod jejím levým portálem ústil do klášterního dvora, kde podél jednopatrové dlouhé spojovací budovy konventu procházela cesta ke kostelu. Podoba kostela už v této době byla velmi blízko dnešní. Místo dřívějších dvou věží měla tedy již pouze jednu. Dvůr kláštera nebyl uzavřen mezi budovami. Od Kostečné ulice jej dělila pouze vysoká ohradní zeď. Uprostřed dvora stála kaple zasvěcená pravděpodobně sv. Kříži, v níž bylo uloženo Spasitelovo tělo, které přežilo požár roku 1689 ačkoliv kříž, na kterém bylo připevněno shořel.⁹⁷

6.2. Zrušení kláštera, vznik a rozvoj mincovny

Dějiny paulánského kláštera jasně ukončil roku 1784 Josef II., když svým dekretem nařídil bratrům přestěhovat se do již opuštěného nedalekého kláštera sv. Kříže Většího.

⁹³ POHL, V. Archivalie k bývalému klášteru Pavlánů na Staroměstském náměstí v Praze. *Památky archeologické*. 1927, (XXXV), str. 634.

⁹⁴ Černožorský, str. 5-6.

⁹⁵ Pohl, str. 640.

⁹⁶ Buben, str. 317.

⁹⁷ Buben, str. 316.

Řeholníci byli ale stejně rozpuštěni již v roce 1785. Celkový kapitál kláštera byl vyčíslen na 95 966 zlatých (z toho budovy kláštera s kostelem pouze 16 570 zl.). Jmění, které převzal náboženský fond, se však rovnalo částce přes sto tisíc zlatých. Z těchto peněz byly posledním 21 řeholníkům vypláceny jejich penze.⁹⁸

Roku 1784 však císař Josef II. zrušil také pražskou mincovnu, která sídlila od roku 1537 v tzv. Hankově domě. Za přičinění českých stavů a především díky mezinárodní situaci Habsburské monarchie (válka s Francouzi – armádu je třeba vydržovat) avšak až za vlády Františka II. došlo k obnovení pražské mincovny, pro kterou se musel hledat nový prostor. Budovu v Celetné ulici po zrušení mincovny v roce 1784 zabralo totiž vojenské velitelství a náhradní prostory v Dominikánské ulici (dnešní Husově) byly příliš malé.⁹⁹ Potřeby rychlé a efektivní ražby mincí byly však natolik naléhavé, že jim musely velmi rychle ustoupit úřady do té doby sídlící v objektech bývalého paulánského kláštera.

Zajímavostí je množství odvodů vyražených mincí do roku 1799, které se pohybovaly kolem milionu až dvou, což je částka obdivuhodná podotkne-li, že v mincovně pracovalo pouze 28 dělníků pracujících na dvě směny.¹⁰⁰ I přesto jelikož byla pražská mincovna prakticky válečným zařízením (vznikla z nutnosti kvůli válce), tak také s ukončením válečných tažení byla roku 1828 opět zrušena. Obnovena byla ještě mezi lety 1833 a 1857, ale poté byl již její konec definitivní.¹⁰¹ Zachovaly se nám však její plány (z 30. let 19. století), které výborně popisují prostory kláštera proměněné v mincovnu. Jelikož se nám také dochovaly plány kláštera pouhé 3 roky po jeho zrušení, můžeme provést srovnání změn.¹⁰² Existuje tedy jak plán, který zobrazuje klášter v mezidobí zrušení kláštera a jeho přidělení mincovně, kdy byly prostory využívány k uskladnění zboží pro pražské kupce, tak zároveň máme také plány pozdější, díky nimž můžeme popsat vývoj budov v první polovině 19. století. Vnější vzhled budovy na Staroměstském náměstí se dodnes nezměnil. Jedná se o tříposchod'ové raně barokní průčelí se symetrickými pěti osami oken, jehož štít tvoří členěný tympanon vyrůstající z atiky (v ní je umístěna socha sv. Františka z Pauly) s osazením tří soch – sv. Kašpar de Bono, archanděl Gabriel a anděl

⁹⁸ Buben, str. 317.

⁹⁹ RADOMĚŘSKÝ, Pavel a Zvonimír DRAGOUN. Ze dnů poslední slávy a konce pražské mincovny. *Časopis Národního muzea*. Praha: Orbis, 1975, **144**(1-2), str. 37.

¹⁰⁰ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. Kostel sv. Salvátora na Starém Městě: 2. část. *Res musei pragensis*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1998, **VIII**(11), str. 5.

¹⁰¹ Radomeřský-Dragoun, str. 37.

¹⁰² Tamtéž str. 39-43.

Strážce a spolu s ním bl. Grácie z Valencie.¹⁰³ Na střeše se nacházely kromě tympanonu ještě další 4 sochy. Hned za vstupem do této budovy se v přízemí nacházel byt domovníka mincovny. Původně se jednalo o jeden pokoj s černou kuchyní, ale na pozdějším zabráním přilehlého skladiště vznikl byt dvoupokojový. Pokud bychom do objektu mincovny vstoupili druhými vraty z ulice, dostali bychom se do chodby, která sloužila jako sklad tzv. klejtu¹⁰⁴. V prvním patře této budovy, s okny do náměstí měl svůj byt mincmistr a o patro výše bydlel kontrolor mincovny. Třetí patro v době plánu z roku 1833 ještě nebylo dostavěno a využívalo se jako půda.¹⁰⁵ Z této chodby s klejtem vedla cesta na menší dvorek, kde za dob klášterních byly stáje, se v době mincovny skladovalo dřevo a uhlí pro chod mincovny nezbytné. Dále se zde nacházely záchody, které zůstaly od řeholníků zachovány a údajně byly roku 1833 v dezolátním stavu¹⁰⁶. Zároveň zde na dvorku byl přístup do podzemí budovy. Sklepy dvě různé rozsáhlé budovy románského původu, které se zachovaly i pod dnešní zástavbou.¹⁰⁷

Střední nejrozsáhlejší budovy, spojující dům na Staroměstském náměstí s kostelem, byly jednopatrové. Tento dlouhý objekt byl příčkami rozdělen na menší prostory, které v klášterních dobách sloužily jako mnišské cely. Pro účely mincovny se zde v přízemí nacházely prostory jako např. vážirna, sklad stříbra, byt taviče. V prvním patře bychom pro změnu našli kancelář mincmistra, pokladnu, archiv, puncovní úřad a další ve významu čistší a váženější prostory.¹⁰⁸ Kdežto bývalý kostel byl místem, kde docházelo k té nejtěžší práci mincovny. Jeho budova tedy byla náležitě upravena. V přízemí kostela se nacházelo skladiště rudy, to zabíralo většinu levé lodi kostela. Levá sakristie sloužila jako skladiště uhlí a pravá ke skladování odpadního materiálu určenému k opětovnému přetavení. Zbytek pravé lodi kostela sloužil k ustájení koní, kteří ve střední části kostela tahali a poháněli těžký žentour. Síla žentouru poháněla válcovací stroje, tzv. štreky, jež válcovaly stříbrné či měděné slitky mincovního kovu do formy plechu. V patře pravé postranní lodi byly umístěny dvě žíhací pece a dílny. Zajímavostí je, že levá strana apsidy byla zakryta zdí. Tato zeď kryla od prostředí ulice obrovské hnojiště koňského trusu, které svým zápachem mělo být předmětem protestů širokého okolí pro svůj nepřekonatelný zápach.¹⁰⁹ Konečná

¹⁰³ HREJSA, Ferdinand. *U Salvatora: Z dějin evangelické církve v Praze (1609-1632)*. Praha: Českobratrský evangelický sbor na Praze 1, 1930, s. 88.

¹⁰⁴ Klejt = kysličník olova, odpadek práce mincovny dále využívaný především skláři a hrnčíři.

¹⁰⁵ Radoměřský-Dragoun, str. 44.

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 46.

¹⁰⁷ VLČEK, Pavel a kol.: *Umělecké památky Prahy. Staré Město – Josefov*. Praha : Academia, 1996: s. 115.

¹⁰⁸ Radoměřský-Dragoun, str. 53.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 56.

fáze mincovního díla se odehrávala na západním dvoře bývalého kláštera, kde směrem do Kostečné ulice byly postaveny dvě úplně nové ražebny, z nichž ta větší byla přistavěna přímo k průčelí kostela.¹¹⁰ Podobu celého objektu bývalého kláštera a jeho těsné sousedství s Židovským ghettem můžeme sledovat na Jüttnerových plánech Prahy (přílohy č. 8 a 9) či *Plánu Prahy z roku 1865* (příloha č. 10).

6.3. Osudy budov od zrušení mincovny

Činnost mincovny byla pozastavena v lednu 1856 a roku 1857 byl mincovní úřad definitivně zrušen.¹¹¹ O opuštěný kostel sv. Salvátora však žádal u císaře Františka Josefa I. už roku 1861 evangelický sbor, kterému o dva roky později byl kostel skutečně prodán za cenu 15 tisíc zlatých, což byla částka za zdevastovaný kostel víc než vysoká. Stát navíc požadoval úpravy, které evangelíky i s nákladnou opravou přišly na dalších 20 tisíc zlatých. Většina vynaložených financí pocházela ze zahraničních sbírek.¹¹² Mezi jednou z podmíněných úprav mělo být také zazdění a zamřížování jižních oken a vchodů od ostatních prostor bývalého kláštera, který nadále zůstával v rukách státu.¹¹³ První oprava kostela z roku 1864 však údajně nedopadla nejlépe. V Heroldově *Malebných cestách po Praze* z roku 1866 nalezneme kritiku velmi silné omítky kostela, která zakryla veškeré jeho zdobení včetně znaků zakladatelů uvnitř a arabesk z vnějšku.¹¹⁴ K vysvěcení kostela došlo opět roku 1865 a od této doby až po dnešní dny patří evangelíkům.

Prostory bývalého kláštera našly různého uplatnění. Největší střední část, dlouhou jednopatrovou budovu, která původně ukrývala cely mnichů a propojovala kostel s domem na Staroměstském náměstí, zabraly nájemní byty pro chudinu. Kůlny na dvorech sloužily ke skladování uhlí, z nichž ta největší směrem do Dušní ulice sloužila jako vojenská konírna. Jak sklady uhlí, tak konírnu odkoupilo r. 1885 město Praha a objekty zbouralo. Redukoval se tím puch, který otravoval celé okolí. Budova na náměstí sloužila hornímu, puncovnímu úřadu a úřadu pro výměnu kovů. Roku 1884 v této budově byl puncovní úřad a horní hejtmanství.¹¹⁵

¹¹⁰ Hrejsa, str. 89.

¹¹¹ Radoměřský-Dragoun, str. 55.

¹¹² Hrejsa, str. 88.

¹¹³ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. Kostel sv. Salvátora na Starém Městě: 3. část. *Res musei pragensis*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1998, VIII(12), str. 6.

¹¹⁴ HEROLD, Eduard. *Malebné cesty po Praze*. Praha: Grégr, 1866, s. 256.

¹¹⁵ Hrejsa, str. 88.

Největší změny zasáhly bývalý paulánský klášter roku 1902, kdy v rámci velké Pražské asanace byla zbořena celá jednopatrová střední část s nájemními byty chudiny. Strženy byly i bývalá malá a velká ražebna přiléhající k průčelí kostela. Dvůr se zahradou u jižní strany kostela byl zrušen.¹¹⁶ Bourání na svých fotografiích zachytil Jindřich Eckert (příloha č. 12).

Kostel byl tedy oddělen od okolních budov po všech stranách a v uvolněném prostoru do tvaru písmena „L“, podél jeho jižní strany a průčelí, vznikla nová ulice nazývaná Salvátorská. Okolní drobná zástavba byla taktéž postupně zbourána, a sešlé domky nahradily moderní domy v podobě, v jaké je známe dodnes. I budově na Staroměstském náměstí hrozilo roku 1899 zbourání. Avšak za její záchranu se roku 1900 zasadil Klub za Starou Prahu, dochovala se nám tedy v celé své podobě až dodnes.¹¹⁷

Proměnou okolí v moderní čtvrt' nadešla nutnost úpravy samotného kostela sv. Salvátora. K té došlo v letech 1905 až 1911, kdy v rámci stavebních úprav bylo pátráno po ostatcích hraběte Šlika, popraveného roku 1621 na Staroměstském náměstí. V kostelní předsíni a ve sklepech na jižní straně bylo nalezeno několik lebek, které snad patřily paulánským mnichům. Pátrání po Šlikových ostatcích nebylo provedeno zcela, jelikož nebyly prozkoumány rozsáhlé sklepní prostory. Při opravách se dále našly alespoň zabílené staré fresky, znaky Starého a Nového Města pražského, znak hraběte Šlika a částečně i znaky Horní a Dolní Lužice. Došlo k rekonstrukci střech. Na bočních lodích byly nahrazeny sešlé šikmé střechy novými rovnými, což uvolnilo okna na obou stranách kostela. Dále byla kostelní věž opatřena měděným plechem, zavedeno ústřední topení a zřízeny zvony (během první světové války roztaveny).¹¹⁸ Při této rekonstrukci byl proveden archeologický výzkum, „*při němž bylo zjištěno, že celá budova včetně „věží“ stojí na původních dubových pilotách, na něž byla založena na tekutých pískách ještě na počátku 17. století.*“¹¹⁹

Od sloučení evangelických církví roku 1918 až dodnes, je kostel v majetku staroměstského sboru Českobratrské církve evangelické. Na půdě tohoto kostela zahájila 1. listopadu 1919 svou činnost Husova československá bohoslovecká fakulta při Karlově univerzitě a působila zde do té doby, než se mohla odstěhovat do vhodnějších prostor. Po

¹¹⁶ Tamtéž, str. 89.

¹¹⁷ Radoměřský-Dragoun, str. 56.

¹¹⁸ Hrejsa, str. 89.

¹¹⁹ Černohorský 3. část, str. 8.

odtržení evangelické církve od vídeňské centrály v roce 1918 došlo k jejich sjednocení do Českobratrské církve evangelické a kostelu sv. Salvátora byl přičleněn nový obvod a tím došlo ke snížení počtu jeho členů. Tahle situace se odrazila i do finanční situace sboru, tudíž v meziválečném období nedošlo k žádné větší rekonstrukci. Nejvýraznější změny kostel ještě čekaly. „*Opravy kostela se začaly chystat po úpravě církevního domu již bezprostředně po skončení druhé světové války a nacistické okupace. Po získání farářského bytu v Pařížské ulici se přikročilo r. 1948 k odstraňování vyzdivek mezi hlavní a jižní lodí v přízemí.*“¹²⁰ V následujících dvou letech byly vysekány vyzdívky i v ostatních částech. V rámci této přestavby mělo dojít k porušení interiéru a narušení jeho statiky. V šedesátých letech byl kostel shledán v havarijním stavu, ale na jeho rekonstrukci i přes to, že byl vyhlášen státní památkou, nebyly peníze. V osmdesátých letech zde byla v rámci „Zlaté stezky“ vytvořena kamenická dílna. Turistický ruch narušoval poklidnou atmosféru místa i sborové práce. Situace se celkově začala měnit až po sametové revoluci. K nákladné realizaci oprav došlo až roku 1995, čímž kostel nabyl podoby nám dodnes známé.¹²¹

¹²⁰ Černohorský 3. část, str. 9.

¹²¹ Černohorský 3. část, str. 9

7. Klášter servitů s kostelem sv. Archanděla Michaela

Objekt se snad nejpohnutější historií na Starém Městě pražském, nacházející se kousek od Staroměstského náměstí byl svědkem mnoha okamžiků buď významných v českých dějinách či pro pražské dějiny tolik příznačných, bojuje o svůj další osud i v dnešní době.

7.1. Dějiny kostela sv. Michala až do založení kláštera

V místě kostela sv. Michala Archanděla rozkládala se na počátku 13. století osada, která v průběhu první poloviny 13. století nabyla podoby středověkého města s kamennými domy. Středem této čtvrti stal se právě sv. Michal. Ten má dle archeologických nálezů již románský původ.¹²² Avšak první písemnou zmínku o tomto kostele máme až z roku 1311.¹²³ V této době je již kostel obestaven domy a je k němu přístup pouze z úzké uličky na západní straně, která vedla ze Staroměstského náměstí na Michalský plácek.¹²⁴

První písemná zmínka z roku 1311 se zmiňuje o faráři Heřmanovi. Ten údajně v témže roce umírá a na jeho místo nastoupil bývalý farář od sv. Havla, Šimon, který působil v kostele až do roku 1319, a jehož následník, vyšehradský kanovník Petr, se stal roku 1323 rozhodčím ve sporu o dosazování kostelních správců do Týnského chrámu.¹²⁵ Následně se nám však informace historii kostela rozcházejí. V Hammerschmiedově Prodomus Gloriam Pragensem se dozvídáme, že Jan Lucemburský věnuje r.1311 kostel sv. Michala Zderazskému klášteru¹²⁶, což od Hammerschmieda na začátku 20. století přebírá na příklad František Ruth do své Kroniky královského města Prahy a od něj dále informaci přebírají všichni další autoři, kteří ve 20. stol. zmiňují středověké dějiny kostela¹²⁷. Avšak doktor Josef Teige roku 1910 ve svých Základech místopisu Pražského tuto událost v historii kostela posouvá o 14 let později na rok 1348 na základě Acta Clementis VI.¹²⁸

¹²² Líbal, str. 35

¹²³ „...mandates Francisco, plebano in Prossysek, tunc vicario in s. Michaelis in Praga...“ in EMLER, Josef. Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Prae: Typis Grégerianis, 1892. Str. 17

¹²⁴ MUK, Jan a Václav HUML. Kostel sv. Michala na Starém Městě pražském. Archeologia historica. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1990, 15, str. 278.

¹²⁵ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*. 2. rozmnožené vyd. Praha, 1905. str. 115

¹²⁶ Hammerschmied, str. 169

¹²⁷ Například BROUKAL, B. Procházka zaniklými farními osadami na Starém Městě pražském. *Český turista*. Praha: KČT, 1943, IX.(1), str. 18.

¹²⁸ TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu Pražského: (1437-1620)*. Praha: Královské hlavní město Praha, 1910. str. 734

Všichni autoři se však shodují na gotické přestavbě proběhnuvší roku 1339. Tato podoba měla zůstat sv. Michalovi až do barokní přestavby na začátku 18. století. Z původně románského kostela s půlkruhovou apsidou a podélnou lodí, kterou archeologové řadí nejpozději do první třetiny 12. století, k němuž byla v první polovině 13. stol. dostavěna kratší přístavba s apsidou na půdorysu segmentu, a který je největším doloženým románským kostelem na Starém Městě pražském, se stal kostel jasně gotického vzezření.¹²⁹

Kostel má své významné místo také v husitských dějinách. Roku 1391 sem totiž nastoupil na místo faráře zderazský křížovník Bernhard, který měl kostel na starost až do roku 1406.¹³⁰ V této době se zde začali scházet univerzitní mistři. Těchto schůzek se účastnil i Jan Hus, který zde později pořádal také disputace, na nichž před ostatními mistry hájil Viklefovo učení. Poté co byl Jan Hus vysvěcen na kněze, konal svá kázání také v kostele sv. Michala a to především v letech 1400-1402.¹³¹ Ačkoliv farář Bernhard s Husem absolutně nesouhlasil, často ho zval k rozpravám na faru sv. Michala. Zde měly být diskuze s Husem zapisovány Janem Protivou a dále pak předloženy Zbyňku Zajíci z Hazmburku, pražskému arcibiskupovi a velkému protivníkovi Jana Husa. Tyto sepsané Husovy řeči pak měly být proti němu použity v procesu na Kostnickém koncilu.¹³² Po smrti faráře Bernharda působil v letech 1406 až 1439 na faře sv. Michala Husův přívrženec Křišťan z Prachatic. Ten zde také roku 1414 zavedl přijímání pod obojí způsobou. Roku 1420 husitské ženy kostel vyplenily, při tomto běsnění byl dokonce zbit i Křišťan z Prachatic, který prosazoval smír mezi kališníky a katolickou církví. Kostel byl znovu vysvěcen až roku 1436.¹³³

Kostel sv. Michala byl v rukách kališníků až do roku 1621. Do té doby se vystřídalo na faře mnoho kališnických kněží, z nichž nejzajímavějším snad lze nazvat faráře Jana, který byl pro údajně bludná učení na měsíc vsazen do vězení.¹³⁴ Ještě předtím

¹²⁹ Líbal, str. 44

¹³⁰ TINGL, František Antonín. *Libri - confirmationum ad beneficia ecclesiastica per archidioecesin Pragenam nunc prima vice in vulgus prolati*. Pragae: I.L. Kober, 1865. str.57

¹³¹ Teige, str.737

¹³² LENZ, Antonín. *Učení Mistra Jana Husi, na základě latinských i českých spisův jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 277.

¹³³ Buben, str. 275

¹³⁴ Broukal, str. 35.

než se kostel i s farou dostal do rukou servitů, svěřil jej roku 1624 arcibiskup Harrach společně se 4 dalšími farami do rukou karmelitána Zikmunda Kdovského.¹³⁵

7.2. Vznik kláštera servitů a jeho vývoj až do zrušení

Ferdinand II. daroval servitům r. 1627 kostel sv. Michala i s farou, domy „U Oslů“ a „U Zlaté studny“.¹³⁶ „Od svého zakladatele Ferdinanda II. získal klášter zvláštní erb s Archandělem Michaelem vítězícím nad drakem jako symbolem antikrista. Dobový kontext umožňuje interpretovat zmíněný akt jako projev snahy převrstvit výrazné utrakvistické dědictví svatomichalského kostela.“¹³⁷ Řád byl usazen v Praze už roku 1360 Karlem IV. na Novém Městě, kde vybudoval klášter Panny Marie Na slupi, jenž byl zničen husity a obnoven až po zřízení kláštera na Starém Městě.¹³⁸ Serviti plánovali výstavbu nového kláštera na Bílé Hoře. Na jeho stavbu vybrali téměř 17 tisíc zlatých a sám císař položil 25. dubna 1628 základní kámen, ale brzy od tohoto záměru upustili kvůli odlehlosti místa a nedostatku vody, což vedlo nakonec k jejich trvalému usazení u sv. Michala. Roku 1673 prodali rozestavěné budovy na Bílé Hoře hraběti z Martinic.¹³⁹

Prvním převorem u sv. Michaela se stal P. Cherubin Dalseus, který byl irského původu, jenž místo řeholníků italského původu povolal do Čech Němce.¹⁴⁰ Za saského vpádu do Prahy r. 1631 se servité z fary stáhli, ale hned jak nebezpečí pominulo, navrátili se zpět. Při jejich útěku z Prahy byli dva řeholníci Sasy zavražděni. Na žádost děkana metropolitního kostela sv. Víta podnikl v listopadu 1639 P. Prokop de Ciconiis s pražským měšťanem Jiřím Růžičkou prohlídku kostela a kláštera, o níž sepsal referát. Avšak klášter byl v té době zachvácen morovou nákazou, takže tam P. Prokop ani nešel. Zasažení morem se nakazili při pomoci nemocným. Kostel byl dle popisu prázdný. Vyskytoval se zde pouze jediný kalich a základní liturgické náčiní jinak nic. Vybavení včetně vzácných knih bylo ukryté v servitských kláštěrech v Innsbrucku a Vídni. Samotný klášter byl zchudlý, ale

¹³⁵ Buben, str. 275

¹³⁶ VLČEK, Pavel. Bývalý konvent servitů (č.p. 970, 971/1 a 461/1) u kostela Archanděla Michaela (č.p. 460/I). *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 546.

¹³⁷ VERONIKA ČAPSKÁ. *Pod ochranou Panny Marie Bolestné: servité v českých zemích do josefínských reforem : katalog výstavy instalované v Konventu servitů v Nových Hradech*. Nové Hradce: Konvent servitů Nové Hradce, 2005, str. 22.

¹³⁸ Líbal, str. 351

¹³⁹ Hammerschmied, str. 177

¹⁴⁰ Tamtéž

potravinový nedostatek zachraňovalo vojsko, které si do kláštera uložilo své zásoby proviantu.¹⁴¹

Brzy na to se však finanční situace výrazně zlepšila. Klášteru se dostalo přízně od Ferdinanda II. vyjádřené finanční podporou, a když poté navíc prodali dva vlastněné statky a dům, mohli si dovolit již roku 1640 započít rekonstrukci kláštera.¹⁴² Přestavba se protáhla až do roku 1664. Jednou z příčin protáhnutí stavebních prací bylo také obléhání Prahy Švédy. Tehdy utrpěl jak kostel, tak fara mnoho škod dělostřelbou. Ke svatému Michaelu byli svoláni představení všech klášterů na Starém Městě pražském a byli požádáni, aby podle možností věnovali kostelní klenoty na válečné potřeby. Tyto cennosti byly pak snášeny právě do kostela sv. Michala.¹⁴³ Po skončení třicetileté války se vzdali servité zdejší fary¹⁴⁴, která byla přenesena ke kostelu Panny Marie v Týnu, a naplno se pustili do dokončení klášterních budov. Po dokončení přestavby konventu u sv. Michala roku 1664, otočili servité svoji stavební pozornost ke kostelu Panny Marie na Slupi a klášter na Trávníčku znovu obsadili.¹⁴⁵

V první polovině 18. století snažili se servité odkoupit sousední domy. Až roku 1751 se jim však podařilo odkoupit tzv. Ebelinův dům, kterého pozemek byl potřebný k výstavbě nového kostela. Díky tomu mohl být v letech 1757 až 1766 vystavěn nový barokní kostel dle návrhu málo známého architekta A. Müllera. Starší literatura předpokládala za autora přestavby Františka Ignáce du Prée, ale bylo zjištěno, že k autorství se Müller přihlásil v roce 1769, když žádal o místo dvorního stavitele na Pražském hradě.¹⁴⁶ Autorství du Prée však bývá často mylně připisováno i v současné literatuře.

Přestavbou na začátku druhé poloviny 18. století se tedy čtyřkřídlý konvent proměnil do mnohem rozsáhlejšího komplexu budov nepravidelného půdorysu, které byly také velmi atypicky rozděleny veřejnou komunikací do dvou částí.¹⁴⁷ Klášter měl dvě nádvoří. *„Průčelí je ještě stíženo pozdními dozvuky vrcholného baroka v tvarosloví dvacátých let, bez progresivních prvků a s redukcí velké formy ve směru k originálnímu*

¹⁴¹ BARTŮNĚK, Václav. *Stručné dějiny zrušeného kostela sv. Michala v Praze*. Praha: Svaz přátel rodopisu, 1946, s. 23-24

¹⁴² Tamtéž str. 24-25

¹⁴³ Buben, str. 275

¹⁴⁴ Bartůněk, str. 24

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 27-28

¹⁴⁶ Líbal, str. 351

¹⁴⁷ Viz. půdorys přízemí konventu sv. Michala in VLČEK, Pavel. Bývalý konvent servitů (č.p. 970, 971/1 a 461/1) u kostela Archanděla Michaela (č.p. 460/I). *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 546.

*drobnému detailu, jímž jsou v průčelí do Melantrichovy ulice šambrány druhého patra nebo pilastrové hlavice.*¹⁴⁸ Zdobnost byla zapříčiněna právě komunikací procházející přes areál. Fasáda druhého uzavřeného dvora byla zcela hladká a například i okna zde postrádají zmiňované šambrány. Severní průčelí směrem do náměstí již nese náznaky tereziánského barokního klasicismu, jelikož nese motiv klasicizujících pilastrů vysokého řádu. V interiéru kláštera vynikal především prostor knihovny, který byl vymalován J. Hagerem. *„Kostel byl postaven zcela znovu. Prostor kostela byl halový, podobný sv. Jiljí, avšak nižší, prostší, tvarově srozumitelnější a bez podrobnější štukové dekorace.*“¹⁴⁹

7.3. Zánik kláštera a pozdější historie budov

Nového kláštera si však řeholníci příliš neužili. Rovných dvacet let po dostavbě konventu a kostela byl totiž klášter servitů i s kostelem Josefem II. zrušen. V této době v něm žilo asi 23 řeholníků. Majetek kláštera byl vyčíslen na více než 215 tisíc zlatých.¹⁵⁰ Do této částky byly však zahrnuty i statky v Lišně, Skalsku, Kovanci a Klucích. Z nich Líšno koupil již v roce 1789 hrabě Arnošt Pachta z Rájova a zbylé statky koupil o dvacet let později kníže Karel z Rohanu. Chrám sv. Michala byl odsvěcen. Z původních deseti oltářů byl jeden oltář dán do Rokycan, druhý byl odvezen do Falknova, další dva do Holan u Lipého a tři do nově vystavěného kostela v Líbeznicích.¹⁵¹ Už v roce 1789 pak byl kostel prodán za pouhých 2 tisíce zlatých Ignáci Eliášovi Veitovi, který vlastnil jeden z vedlejších domů. U klášterních budov nalézáme pouze informaci, že byly prodány soukromníkům.¹⁵²

Ponejprv byl klášterní komplex přebudován na skladiště petroleje. Od roku 1869 se z kostela na dlouhé roky stal sklad hadrů na výrobu papíru a z klášterních budov kanceláře papírenského podniku.¹⁵³ Z někdejší výzdoby servitského kostela se zachovala pouze velmi poškozená freska v někdejší chrámové předsíni zobrazující evangelický příběh vyhnání kupců Spasitelem z chrámu. Cesta ke kostelu, která vedla úzkou uličkou mezi domy směrem ze Staroměstského náměstí byla zastavěna zdí. Střecha věže kostela byla zbavena svého krovu a od té doby má pouze nízkou střechu. Socha sv. Jana Nepomuckého,

¹⁴⁸ BROUKAL, B. Procházka zaniklými farními osadami na Starém Městě pražském. *Český turista*. Praha: KČT, 1943, IX.(3), str. 66.

¹⁴⁹ Líbal, str. 351

¹⁵⁰ Schubert, str. 240-241

¹⁵¹ Ekert, str. 403

¹⁵² BARTŮNĚK, Václav. Duchovní osoby zaměstnané při kostele sv. Michala v Praze 1 a jejich stručné osudy. *Rodokmen: časopis pro rodopis, znakovědy a ostatní pomocné vědy historické*. Praha, 1946, 1(1), str. 15.

¹⁵³ Tamtéž

kteřá zdobila jednu z těchto přilehlých budov se přestěhovala do Týnského chrámu.¹⁵⁴ Z roku 1906 se nám na fotografii zachoval pohled na portál kostela sv. Michala (příloha č. 13), který můžeme srovnat s fotografií téměř o 40 let starší (příloha č. 14). Kostelu na počátku 20. století hrozilo zbourání, avšak na sezení městského zastupitelstva byl dne 14. července 1920 při těsném hlasování zachráněn. Jeho největšími ochránci údajně dle Rutha měli být dr. L. Jeřábek, ing. Herain a F. A. Šubert, kteří dokázali zvrátit hlasování o odročení rozhodnutí rozšíření Melantrichovy ulice v poměru 26 ku 24 hlasům.¹⁵⁵

Dalších více jak 60 let byl z kostela sklad.¹⁵⁶ Až roku 1982 převedlo Ministerstvo kultury České republiky kostel sv. Michaela Státní knihovně České republiky. Až v revolučním roce 1989 kardinál Tomášek spolu se servity naléhal na vhodnější využití kláštera byt pro světské účely. Situace se dala do pohybu až roku 1993, kdy Usnesením Vlády ČR došlo k dražbě kostela. Ten byl vydražen za částku 131 mil. korun, ale výherce dražby neuhradil částku za nemovitost. Národní knihovna proto kostel pronajala do roku 2029 společnosti Kontakt Moravia, a.s., která posléze převedla všechna práva na dceřinou společnost Michal Praha, spol. s r.o., jež spravuje kostel dodnes. Michal Praha, spol. s r.o. zde pod záminkou „kulturního využití“ vytvořila tzv. „St. Michael Mystery“, neboli multimediální show či polyekranové kino, vybavené restaurací, výtahem, vibrační podlahou, atd. I přes všechny protesty obyvatel však roku 2005 prodala Národní knihovna kostel zmiňovanému nájemci.¹⁵⁷ Od této doby se vedou spory o vkusném a citlivém využití kostela, ze kterého byl po určitý čas také hudební klub. V roce 2015 přišla společnost s návrhem vytvořit v prázdném kostele prostor pro pořádání koncertů, konferencí, plesů a podobných kulturních událostí. K realizaci zatím nedošlo.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Kostel sv. Michaela Archanděla na Starém Městě - drama letošního léta. *Věštník Klubu Za starou Prahu*[online]. 2005, (2) [cit. 2017-07-01]. Dostupné z: <http://stary-web.zastarouprahu.cz/ruzne/svmichal.htm>

¹⁵⁵ Ruth, str. 729

¹⁵⁶ V 30. letech byly pořízeny fotografie nejen kostela, ale i kláštera a jeho interiérů (přílohy č. 16-18), ke kterým v letošním roce autorka práce pořídila fotografie k alespoň částečnému srovnání (přílohy č. 19-22).

¹⁵⁷ *Kostel sv. Michaela Archanděla na Starém Městě v Praze* [online]. 2005 [cit. 2017-07-01]. Dostupné z: <http://svatymichael.cz/index.html>

¹⁵⁸ Bude mít bývalý kostel sv. Michala důstojné využití? *Městská část Praha 1* [online]. 2015 [cit. 2017-07-01]. Dostupné z: <http://www.praha1.cz/cps/odbory-a-oddeleni-52962.html>

8. Závěr

Komparace historie těchto tří objektů s podobnými osudy, jež každý ale skončil trochu jinak, potvrzuje oprávněnost využití fenoménu míst paměti v mém výzkumu. Shodné body, které lze jako místa paměti označit jako průsečíky, propojují osudy všech tří klášterů a dávají jim dohromady význam ukazatele dějin Starého Města. Místa paměti můžeme s jistotou identifikovat tři. Prvním místem paměti je období po bitvě na Bílé Hoře, kdy v Praze dochází k velkému rozvoji klášterů, což je možno vnímat jako symbol rekatolizace českých zemí. Řády jsou nově zvány nebo se navrací a výsledkem je rozkvet církevního života Prahy. Druhý průsečík, který v podobě vývoje *post quem* představuje zároveň jedno z kritérií výběru těchto objektů, jsou samotné josefínské reformy. Ty svým rušením klášterů zasáhly nejen do podoby města, ale také do jeho života. V jejich důsledku se místa v průběhu 19. století, jež se dříve těšila úctě místních obyvatel, změnila v pouhé sklady, chlévy či byty pro chudinu. Došlo tak k radikální změně významu těchto objektů.

Třetím a pro tuto práci zásadním průsečíkem, místem paměti, které odpovídá na námi kladenou otázku je období asanace a zvláště pak doba po ní, kdy Pražané paradoxně začínají znovuobjevovat ve své paměti duchovní význam těchto nevyužívaných sakrálních objektů a začínají jim postupně navracet v jejich původním významu. Kostely a kláštery už nejsou vnímány jako sklady, kterými v té době některé byly i téměř sto let, ale získávají zpět svůj status svatostánku. Jedná se o období romantizujícího vzpomínání na starou Prahu a jejího genia loci, kterého tvořily i námi sledované objekty, a snahy o její zachování. Jako příklad zde mohu uvést literární díla, z nichž některá jsme v práci citovali (Meyrink, Kafka). Dalším dokladem je také např. známé *Bestia triumphans* Viléma Mrštíka či pozdější působení Luboše Jeřábka, jenž ve spise s názvem *Boj proti starobylému rázu Prahy od století 18. až na naši dobu* z roku 1905 popisuje právě nevyužívané sakrální objekty a vyzývá k ochraně těch, které se do té doby zachovaly. Na začátku 20. století také vzniká Klub Za starou Prahu. Za konec tohoto vzpomínání paměti bych označila práci Gézy Včeličky, který se věnoval především oblasti Na Františku a jehož básní, v níž vzpomíná na kostel sv. Kříže Většího, jsme kapitolu tomuto objektu věnovanou končili.

Na začátku práce před námi také vyvstala otázka, zda a jak se v místech paměti projeví stavební změny na vybraných objektech. Výsledná zjištění odpovídají struktuře výběru objektů. Pamětní místa, která zanikla úplně, jsou držena v literární tradici více než

ostatní a jejich vnímání zapadá do rámce sentimentálního vzpomínání na starou předasanační Prahu. Dokladem tomu budiž také osudy např. kostela sv. Linharta. Objekty, které prošly asanačními změnami a především opět nabyly sakrálního významu, jsou v rámci paměti místních částečně zapomenuty. Jejich historie tedy dnes v paměti paradoxně zanikla jejich opětovným užíváním. Jen málokdo si tedy vzpomene, že u sv. Salvátora dříve stál i klášter. Podobně je téměř zapomenuto, že budovy přiléhající ke kostelu sv. Havla patřily bývalému klášteru karmelitánů. Poslední skupinou jsou objekty, které bez větší újmy asanaci přečkaly, avšak zde nemůžeme sestavit žádné obecné tvrzení. Jako odůvodnění uvedu příklad srovnání anenského kláštera s klášterem servitů u sv. Michala, kde každý objekt v dnešní době zaujímá v paměti a zájmu místních úplně jinou pozici. Absolutním protikladem vůči těmto dvěma objektům je pak Anežský klášter, který je již více jak půl století budovou Národní galerie.

Dnes jsme svědky dvojakosti, jež ztělesňuje rozpory mezi tradicí a modernitou. Zejména tradiční stránka nabývá v kontextu postmoderní doby na významu, příkladem jsou spolky¹⁵⁹ a sdružení jako Zmizelá Praha, Praha neznámá atd. Avšak dnes má i modernistická vize své skalní příznivce, kteří se zastávají ničené brutalistické architektury 2. poloviny 20. století, před snahami o další, ještě modernější úpravy města. Se střetem mezi skupinami přívrženců a odpůrců zachování podoby centra města se setkáváme tedy i dnes. Právě zde se projevuje nejvíce cítění genia loci obyvateli Starého Města tak, jak jsme nastínili ve druhé kapitole.

Franz Kafka napsal: „*Stále v nás žijí ty tajuplné uličky, temná nároží, slepá okna, špinavé dvory, hlučné hospody i tiché hospůdky. Procházíme se po širokých ulicích nového města, ale naše kroky i pohledy jsou nejisté. Uvnitř se chvějeme tak jako dřív ve starých uličkách bídý. Naše srdce se dosud ničeho nezbavila. [...] Procházíme se jako ve snu a i my sami jsme jen přízraky minulých časů.*“¹⁶⁰ Stejně pocity cítí i většina starousedlíků Starého Města a možná také proto jsou zdejší obyvatelé tolik citliví na stavební zásahy do jejich okolí. Nejlepším příkladem mohou být protesty a petice proti stavbě rezidenčního domu v oblasti Na Františku, který pro svou podobu mezi místními dostal přezdívku

¹⁵⁹ Z nichž nejvýznamnějším je již zmiňovaný Klub Za starou Prahu, dále pak např. Spolek občanů a přátel Na Františku.

¹⁶⁰ JANOUCHE, Gustav. *Gespräche mit Kafka*. Frankfurt nad Mohanem, 1951, str. 42. cituje Norberg-Schulz, str.110

„Maršmeloun“¹⁶¹ Velký zájem je také o osud bývalého kostela sv. Michala, jak jsme zmiňovali na konci předcházející kapitoly.

Podíváme-li se na výsledky práce, musím jako budoucí učitel vyzdvihnout využitelnost metody míst paměti, jako didaktického přístupu k vyučování regionální historie. Místa paměti v propojení s tématem asanace Prahy, vzniku moderního města a přerodu společnosti mohou být efektivním prostředkem k lepšímu proniknutí žáků do příběhu, uvědomění si celého dosahu změn a mohou je vést k větší občanské aktivitě. Tomu napomáhá jak práce s rozličnými druhy pramenů (především obrazového charakteru), tak výklad, který směřuje studenty k poznání, že pro ně úplně běžné místo jejich bydliště prošlo historickým vývojem, který jej radikálně změnil.

Závěrem bych chtěla uvést, že vybrané téma by zasloužilo větší pozornost přesahující limity bakalářské práce. Věřím, že má práce bude alespoň podnětem diskuze, neboť považuji fenomén změn symbolického vnímání Prahy, jakož i míst paměti za mimořádně zajímavý pro další výzkum.

¹⁶¹ Celá kauza započala roku 2015 a dnes petice čítá více jak 3300 podpisů. Více např. Maršmeloun lidé v Praze nechtějí, podali šest odvolání. *Aktuálně.cz: Zprávy* [online]. [cit. 2017-07-04]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/praha/proti-povoleni-domu-marsmeloun-bylo-podano-sest-odvolani/r~85cd30ba466211e58c710025900fea04/>.

9. Seznam pramenů a literatury

Archivní materiály

Národní archiv. Archiv pražského arcibiskupství díl I., 1397-1820, sv. 1. - inventární číslo: 3409 - Cyriac.kláster u sv. Kříže v Praze – volby proboštů 1672-1758, příjmy a vydání, miscellenea.

Národní archiv. Archiv pražského arcibiskupství díl I., 1397-1820, sv. 1. - inventární číslo: 3703 – Visitace v klášteře Křížovníků s červeným srdcem (cyriaků) u sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském (1743-1752).

Literatura a editované prameny

BALBÍN, Bohuslav. *Život svatého Jana Nepomuckého, pražského chrámu metropolitního u sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka*. Stříž: V Staré Říši na Moravě: Antonín Ludvík, 1914.

BARTŮŇEK, Václav. *Duchovní osoby zaměstnané při kostele sv. Michala v Praze I a jejich stručné osudy*. Rodokmen: časopis pro rodopis, znakosloví a ostatní pomocné vědy historické. Praha, 1946, 1(1).

BARTŮŇEK, Václav. *Stručné dějiny zrušeného kostela sv. Michala v Praze*. Praha: Svaz přátel rodopisu, 1946.

BEČKOVÁ, Kateřina a Miroslav FOKT. *Svědectví Langweilova modelu Prahy*. Praha: Schola ludus-Pragensia, 1996.

BEČKOVÁ, Kateřina; HRŮZA, Jiří; ET AL. *Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské*. In: *Pražská asanace. K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu* ., první. vyd. Svazek 93. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1993. (Acta Musei Pragensis).

BIESETZEROVÁ, M. *Nové poznatky o stavebním vývoji Prahy*. In: *Staletá Praha I*. Praha: Orbis, 1965.

BROUKAL, B. *Procházka zaniklými farními osadami na Starém Městě pražském*. Český turista. Praha: KČT, 1943, IX.(1).

BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Díl první. Praha: Libri, 2004.

ČECHUROVÁ, Jana. *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*. Praha: Libri, 2002.

ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Kostel sv. Salvátora na Starém Městě: 1.-3. část. Res musei pragensis*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1998, VIII(10-12).

DĚDINA, Václav. *Jak rostla Praha*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1939.

- DURICH, F. *De Originibus Templi Salvatoris et Monasterii fratrum minorum S.F. Veteris Pragae*. Praha: Typis Fitzky et Hladkyanorum Haeredum, 1772.
- ECKERT, Jindřich a Pavel SCHEUFLER. *Stará Praha Jindřicha Eckerta*. Praha: Forma, 1997.
- EKERT, František. *Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1884.
- EMLER, Josef. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pragae: Typis Grégerianis, 1892.
- ÉTIENNE, Francois. *Místa paměti. Lieux de mémoire. Erinnerungsorte*. Český časopis historický. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, **107**(3).
- Finis Ghetto. *Zlatá Praha*. Praha, 1887, **IV**(22).
- FOLTÝN, Dušan. Křížovníci s červeným srdcem. In: VLČEK, Pavel, Petr SOMMER a Dušan FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1998.
- FOLTÝN, Dušan. Nahlédnutí do zamlženého zrcadla minulosti. In: FOLTÝN, Dušan a kolektiv. *Prameny paměti: Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK, 2008.
- FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. Edice 21.
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Praha: Dauphin, 2000. Studie (Dauphin).
- GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013.
- HAMMERSCHMIDT, J.F. *Prodomus Gloriam Pragensem*. Praha: Wickhart, 1723.
- HEROLD, Eduard. *Malebné cesty po Praze*. Praha: Grégr, 1866.
- HLAVAČKA, Milan. Ztráta historické paměti v důsledku umělého přejmenování krajiny. In: HLAVAČKA, Milan, Antoine MARÈS a Magdaléna POKORNÁ. *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav, 2011.
- HÖFLER, Konstantin (ed.). *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen T. 1*. Vídeň, 1856.
- HORSKÁ, Pavla, Eduard MAUR a Jiří MUSIL. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha: Paseka, 2002.
- HREJSA, Ferdinand. *U Salvatora: Z dějin evangelické církve v Praze (1609-1632)*. Praha: Českobratrský evangelický sbor na Praze 1, 1930.

- JANATA, Michal. *Velkoměsta v 19. a 20. století - křížovatky změn. Urbanistické strategie v komparativní perspektivě*. Praha, 2007. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filosofická fakulta. Ústav světových dějin.
- JANOUCHE, Gustav. *Gespräche mit Kafka*. Frankfurt nad Mohanem, 1951, str. 42. cituje Norberg-Schulz, str.110.
- JIRINEC, Martin. *Kanonie cyriaků (Křížovníků s červeným srdcem) na Starém Městě pražském v letech 1628-1729*. Praha, 2007. str. 85 Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.
- KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Praha: Zvon, 1999.
- LEDVINKA Václav. *Praha*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny českých měst.
- LENZ, Antonín. *Učení Mistra Jana Husi, na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875.
- LÍBAL, Dobroslav a Jan MUK. *Staré Město pražské: architektonický a urbanistický vývoj*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- MEYRINK, Gustav. *Golem*. Přeložil Jiří MLÍKOVSKÝ. Praha: Československý spisovatel, 2010.
- MINAŘÍK, Jan, STÁTNÍKOVÁ, Pavla, ed. *Zmizelá Praha Jana Minaříka - Století na tváři města: Jan Minařík's lost Prague - A century in the City : [Muzeum hlavního města Prahy*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2006. str. 7-13
- MRŠTÍK, Vilém. *Bestia triumphans*. Praha: Klub Za starou Prahu, 2000.
- MUK, Jan a Václav HUML. *Kostel sv. Michala na Starém Městě pražském*. Archeologia historica. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1990, 15.
- NĚMEC, Mirek. Mapa jako místo paměti. in *Místa paměti česko-německého soužití: sborník příspěvků z konference pracovní skupiny Česko-německého diskusního fóra Místa paměti v Chebu 5.6.2010 = Erinnerungsorte des deutsch-tschechischen Zusammenlebens : Sammelband mit Beiträgen zur Konferenz der Arbeitsgruppe des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums Erinnerungsorte in Cheb 5.6.2010*. Praha: Antikomplex pro Collegium Bohemicum, 2011.
- NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Přeložil Petr KRATOCHVÍL, přeložil Pavel HALÍK. Praha: Dokořán, 2010.
- NOVOTNÝ, Antonín. *U staropražských cyriaků, čili, Kronika zaniklého kláštera 1256-1925*. V Praze: Bystrov a synové, 2002. Praga Caput Regni (V. Bystrov).
- PAŽOUTOVÁ, Jana. „*Francouzský*” požár Prahy (1689). Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2011. Documenta Pragensia.

- PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha, 1992. str. 42
- POHL, V. *Archivalie k bývalému klášteru Pavlánů na Staroměstském náměstí v Praze*. Památky archeologické. 1927, (XXXV).
- Pražské arcibiskupství 1344-1994: Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Praha: České katolické nakladatelství, 1994.
- RADOMĚŘSKÝ, Pavel a Zvonimír DRAGOUN. *Ze dnů poslední slávy a konce pražské mincovny*. Časopis Národního muzea. Praha: Orbis, 1975, 144(1-2).
- ROHN, Jan Karel. *Thesaurus Triplex in Regulari, ac Parochiali Ecclesia Sanctae Crucis Majoris, Ordinis canonici crucigerorum cum rubeo corde, de poenitentia, beatorum Martyrum Vetero-Pragae. Coelestium Gramatiarum Donis Locuples Jam pridem coelo volente inventus, nunc vero historico calamo Fidelibus indicatus*. Praha: Typis Ignatii Francisci Pruscha, 1756.
- RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. Praha: Körber, 1903.
- SCHUBERT, Anton. *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmens*. Innsbruck, 1901.
- STÁTNÍKOVÁ, Pavla. *Starou Prahou Václava Jansy*. Lomnice nad Popelkou: Studio JB, 2008. str. 6-9
- ŠTAIF, Jiří. *Obezřetná elita: česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*. Praha: Dokořán, 2005. Bod (Dokořán).
- TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu Pražského: (1437-1620)*. Praha: Královské hlavní město Praha, 1910.
- TINGL, František Antonín. *Libri - confirmationum ad beneficia ecclesiastica per archidioecesin Pragenam nunc prima vice in vulgus prolati*. Pragae: I.L. Kober, 1865.
- TINKOVÁ, Daniela. *Zákeřná mefitis: zdravotní policie a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*. Praha: Argo, 2012. Každodenní život.
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*. 2. rozmnožené vyd. Praha, 1905.
- VČELIČKA, Géza. *Klášterní ulice: Staropražské básně*. soukromý tisk, 1938, str. 27
- ČAPSKÁ, Veronika. *Pod ochranou Panny Marie Bolestné: servité v českých zemích do josefínských reforem: katalog výstavy instalované v Konventu servitů v Nových Hradech*. Nové Hrady: Konvent servitů Nové Hrady, 2005.
- VLČEK, Pavel a kol.: *Umělecké památky Prahy. Staré Město - Josefov*. Praha: Academia, 1996.
- VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký, česká legenda*. Praha: Mladá fronta, 1993. Kolumbus.

VOREL, Petr. Velké dějiny zemí Koruny české VII.. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček - Paseka, 2005.

ZIMMERMAN, Johann Nepomuk a Anton Thormond GLÜCKSELIG. Diplomatische Geschichte der aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen in könig hauptstadt Prag. Praha, 1837.

Z webových stránek

Bude mít bývalý kostel sv. Michala důstojné využití? Městská část Praha 1 [online]. 2015 [cit. 2017-07-01]. Dostupné z: <http://www.praha1.cz/cps/odbory-a-oddeleni-52962.html>

DEGEN, Milan. Historie pražských pohlednic. Stará Praha: na dobových pohlednicích a ve starých fotografiích [online]. [cit. 2017-06-30]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/pohlednice-praha-historie.php>

GIUSTINO, Cathleen M. Za Prahu zdravější: Modernizace města a politická moc (kolem roku 1900). Dějiny a současnost [online]. Nakladatelství Lidové noviny, 2005, (11) [cit. 2016-09-03]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/11/za-prahu-zdravejsi/>

Kostel sv. Michaela Archanděla na Starém Městě - drama letošního léta. Věštník Klubu Za starou Prahu [online]. 2005, (2) [cit. 2017-07-01]. Dostupné z: <http://stary-web.zastarouprahu.cz/ruzne/svmichal.htm>

Kostel sv. Michaela Archanděla na Starém Městě v Praze [online]. 2005 [cit. 2017-07-01]. Dostupné z: <http://svatymichael.cz/index.html>

Maršmeloun lidé v Praze nechtějí, podali šest odvolání. Aktuálně.cz: Zprávy [online]. [cit. 2017-07-04]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/praha/proti-povoleni-domu-marsmeloun-bylo-podano-sest-odvolani/r~85cd30ba466211e58c710025900fea04/>

10. Seznam příloh

Příloha číslo:

1. Pohled na bývalý klášter sv. Kříže Většího - JÜTTNER, Josef. *Grundriss Der Königlichen Hauptstadt Prag (1:4400)*. Virtuální mapová sbírka: Národní knihovna České republiky, 1820.
2. Výřez z JÜTTNER, Josef. *Grundriss der königlichen Hauptstadt Prag: Herausgegeben auf Veranlassung und Kosten des böhmischen Nationalmuseums (1:4320)*. Virtuální mapová sbírka: Městská knihovna Praha, 1816.
3. Výřez z *Praha roku 1865*. Virtuální mapová sbírka: Historický ústav AV ČR, 1865.
4. Pohlednice K. Bellmanna, 1899 (zdroj: www.starapraha.cz)
5. Výřez z HURTIG, Alfred. *Polohopisný plán královského hlavního města Prahy (1:4000): Staré Město*. 2. vydání. Virtuální mapová sbírka: Městská knihovna v Praze, 1891.
6. Výřez z *Plán asanačních obvodů v Praze (1:1440)*. Virtuální mapová sbírka: Historický ústav AV ČR, 1896.
7. BALZER, Jan Jiří. *Klášter paulánů u chrámu sv. Salvátora na Staroměstském náměstí: Reprodukce grafického listu*. Archiv hlavního města Prahy, 1771.
8. Výřez z JÜTTNER, Josef. *Grundriss Der Königlichen Hauptstadt Prag (1:4400)*. Virtuální mapová sbírka: Národní knihovna České republiky, 1820. – budovy bývalého paulánského kláštera pod č. p. 930
9. Výřez z JÜTTNER, Josef. *Grundriss der königlichen Hauptstadt Prag: Herausgegeben auf Veranlassung und Kosten des böhmischen Nationalmuseums (1:4320)*. Virtuální mapová sbírka: Národní knihovna České republiky, 1816. – budovy bývalého paulánského kláštera pod č. p. 930
10. Výřez z *Praha roku 1865*. Virtuální mapová sbírka: Historický ústav AV ČR, 1865.
11. Pohled do východní části dvora domu čp. 930 na Starém Městě ("Stará mincovna") před zbořením roku 1902. Autor: Jindřich Eckert (zdroj: Archiv hlavního města Prahy).
12. Pohled do západní části dvora domu čp. 930 na Starém Městě ("Stará mincovna") před zbořením roku 1902. Autor: Jindřich Eckert (zdroj: Archiv hlavního města Prahy).
13. Pohled na portál kláštera sv. Michala (bývalý klášter servitů, dnes dům čp. 460) na Starém Městě z roku 1906. (zdroj: Archiv hlavního města Prahy)
14. Pohled na část jižního průčelí bývalého kostela sv. Michala mezi Michalskou a Melantrichovou ulicí na Starém Městě. Vyfoceno 12. dubna 1945. Autor: Antonín Alexander. (zdroj: Archiv hlavního města Prahy)
15. Pohled na severní průčelí bývalého kláštera sv. Michala (dům čp. 460, 461) na Starém Městě. Vyfoceno kolem roku 1935. Autor: Tomáš Vojta. (zdroj: Archiv hlavního města Prahy)

16. Pohled na část bývalého kostela a kláštera sv. Michala z listopadu 1931 mezi Michalskou a Melantrichovou ulicí na Starém Městě – nádvoří. Autor: Tomáš Vojta. (zdroj: Archiv hlavního města Prahy)
17. Pohled na část bývalého kláštera sv. Michala mezi Michalskou a Melantrichovou ulicí na Starém Městě (dům čp. 461) – dvorní arkáda s kamenným datem 1563 v přízemí. Vyfoceno dne 16. listopadu 1931. Autor: Antonín Alexander. (zdroj: Archiv hlavního města Prahy)
18. Pohled do interiéru bývalého kláštera sv. Michala mezi Michalskou a Melantrichovou ulicí na Starém Městě (dům čp. 461) - schodiště ve 2. patře. Vyfoceno dne 16. listopadu 1931. Autor: Antonín Alexander (zdroj: Archiv hlavního města Prahy). Srovnejte s přílohou číslo 19 a 20.
19. Pohled do interiéru bývalého kláštera sv. Michala – schodiště z prvního patra do přízemí. Fotografie pořízena 28. června 2017. Autor: Tereza Sanetníková.
20. Pohled do interiéru bývalého kláštera servitů – schodiště z prvního patra do druhého patra. Fotografie pořízena 28. června 2017. Autor: Tereza Sanetníková.
21. Pohled na severní průčelí kostela sv. Michala ze Staroměstského náměstí. Fotografie pořízena 28. června 2017. Autor: Tereza Sanetníková.
22. Pohled na jižní průčelí kostela sv. Michala z průchozího nádvoří mezi ulicemi Michalská a Melantrichova. Fotografie pořízena 28. června 2017. Autor: Tereza Sanetníková.